

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Justė Milašauskienė

Pedagoginės psichologijos specialybės

EMM-6 studentė

**PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ BRANDUMO MOKYKLAI,
NERIMO IR TĖVŲ AUKLĖJIMO STILIŲ SAŠAJOS**

Magistro darbas

**Mokslinė vadovė
doc.dr.Eugenija Palmira Zambacevičienė**

Šiauliai, 2008

Darbas originalus .....Justė Milašauskienė

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
1.Priešmokyklinio ugdymo apibūdinimas.....	10
2.6-7 metų vaikų raidos esminiai bruožai.....	11
3.Vaikų sambranda mokyklai.....	13
4.Baimės ir nerimas:apibrėžtys ,prigimtis,ypatumai ikimokykliniame amžiuje.....	18
5.Tėvų auklėjimo šeimoje stiliai.....	22
6.Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai tyrimas.....	27
6.1.Tyrimo metodika.....	27
6.2.Tyrimų rezultatų analizė.....	29
7.Priešmokyklinio amžiaus vaikų mokyklinio nerimo tyrimas.....	33
7.1.Tyrimo metodika.....	33
7.2.Tyrimo rezultatų rezultatai.....	34
8.Priešmokyklinio amžiaus vaikų , auklėjimo šeimoje stilių tyrimas.....	38
8.1.Tyrimo metodika.....	38
8.2.Tyrimo rezultatų analizė.....	40
8.3.Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai , nerimo bei auklėjimo šeimoje stilių sąsajos.....	41
IŠVADOS.....	44
LITERATŪRA.....	45
PRIEDAI.....	

Santrauka

PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ BRANDUMO MOKYKLAI, NERIMO IR TĖVŲ AUKLĖJIMO STILIŲ SAŠAJOS

Tyrimo aktualumas: Mokslinės literatūros analizė parodė, kad nėra pakankamai daug atliktų tyrimų, nagrinėjančių priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimą.

Labai svarbu suprasti, kas kelia nerimą šių dienų priešmokyklinio amžiaus vaikams, koks šio nerimo lygis, kokie veiksniai jam gali turėti įtakos. Būtina siekti, kad vaikai patirtų kuo mažesnę nerimą, kad būtų saugūs.

Tyrimo objektas: Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumas mokyklai, nerimas ir auklėjimo stilius šeimoje.

Tyrimo tikslas: Įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų mokyklinį brandumą, nerimą, atskleisti jų auklėjimo šeimoje stilių bei nustatyti ryšius tarp šių parametrų.

Tyrimo metodika:

- Vaikų mokyklinės brandos tyrimas J.Jiraseko modifikuotu A.Kerno testu ((Zambacevičienė 1989, p.13-18).).
- Vaikų auklėjimo stilių šeimoje tyrimas J. Markovskajos klausimynu (2000).
- Mokyklinio nerimo tyrimui panaudota A. Prichožan (2000) metodika.

Tyrimo metodologija:

Šiame darbe atliekant tyrimą vadovaujamosi humanistinės psichologijos ir pedagogikos metodologinėmis nuostatomis, pabrėžiančiomis ugdytinio pažinimo svarbą, palankių ugdymosi sąlygų sukūrimą, o taip pat į vaiką orientuoto ugdymo sistemą, kuri vaiką traktuoja kaip lygiavertį pedagogo partnerį, kai vaiko sukauptas patyrimas, išgyvenimai bendraujant su ugdytojais sudaro pagrindą konstruktyviai, humanistinei sąveikai (Juodaitytė, 2005).

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 400 respondentų: 200 priešmokyklinėse grupėse ugdomų kaimo ir miesto vaikų ir 200 ugdytinių tėvų. Iš jų 97 berniukai ir 103 mergaitės. Tiriamųjų amžius 6-7 metų. Tirtų tėvų amžiaus vidurkis – 37 metai. Tyrimas buvo atliktas rajono ir miesto darželiuose. Tyrimo imtis homogeninė, ją sudaro tarpusavyje panašūs stebėjimo objektai (Bitinas, 1998).

Ieškant sąsajų tarp brandumo mokyklai, mokyklinio nerimo ir tėvų auklėjimo stilių, nerasta statistiškai reikšmingų koreliacijos ryšių.

SUMMARY

THE LINK BETWEEN MATURITY'S AND WORRY'S OF PRESCHOOL AGE PUPILS AND PARENT'S EDUCATION STYLES

Topicality of the research. The analysis of scientific literature showed that there are not many researches which studied preschool age children's worry.

It is very important to understand: what things make worry for preschool age children, what is the level of children's worry, what factors could influence it. It is necessary to reach that children could have the less worry and would be safe.

The object of the research. The maturity of preschool age children, worry, styles of education before starting to go to school.

The aim of the research. To value preschool age children's scholastic maturity, worry; to reveal its styles of education; to test the link between these parameters.

The method of the research.

- The research of children's scholastic maturity on the ground of J. Jiraseko test that was modified by A. Kerno(Zambacevičienė1989,p.13-18).
- The research of children's education styles in their families on the ground of J. Markovskaja (2000).
- For the research of scholastic worry was used the method written by A. Prichožan (2000).

Methodology of the research:

The research that is made in this work goes by psychological and pedagogical attitudes which point the importance of children's recognition, creation of the favourable education conditions and the system which is oriented to child's education. The system treats the child as an equal pedagogue's partner (Juodaitytė, 2005).

Size of the work: in the reserch took part 400 respondents: 200 (73 – boys, 103 girls) pre-age childs from village and town and 200 parents. The age of respondents – 6-7 years old. The parent's age average is 37 years old. The research was made in town's and region's gardens. The size of work is homogeneous because it consists of interdependent objects (Bitinas, 1998).

In search of links between pre-age child's maturity for school, fear for going to school, parental education styles – statistically meaningful correlation relations were not found.

IVADAS

Aktualumas

Priešmokyklinio amžiaus vaikas išgyvena gana sudėtingą raidos laikotarpį, kuris lemia tolesnio ugdymosi mokykloje sėkmę. Pirmųjų mokslo metų pradžia neretam pirmokui - sunkių išbandymų, nerimo ir baimės metas, kada jis mokosi pritaipyti prie naujų draugų, rasti savo vietą klasės bendruomenėje, suprasti kitus ir būti kitų suprantas.

Mokyklų patirtis rodo, kad šešerių metų vaikas, labai norėjęs lankyti mokyklą, būti mokiniu, jau pirmomis dienomis suvokia, jog mokytis nėra lengva ir pradeda jausti nerimą.

Labai svarbu priešmokyklinukui garantuoti saugumą, palengvinti perėjimą iš vienos ugdymo įstaigos į kitą, kad pirmoje klasėje jis jaustųsi saugus, patirtų kuo mažesnę nerimą.

Vaikų nerimo problemomis domėjosi tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai: R.Augis (1988), L.Fisher (1996), N.Gage (1994) D.Beresnevičienė, M.Markovienė, R.Eidukevičius (1999), E.Martišauskienė (2004), L.Kutkienė (2000), D.Nasvytienė (2005). Rasti patikimi ryšiai tarp nerimo ir jaunesniųjų moksleivių elgesio bei adaptacijos (Žukauskienė, Kratavičienė, Zlatkutė, 2000).

Šie autoriai savo darbuose nagrinėja mokyklinį nerimą, tiria nerimo įtaką mokymuisi, žinių tikrinimui bei vertinimui. Tačiau labai mažai yra atlikta tyrimų, atskleidžiančių priešmokyklinį vaikų nerimą.

Nerimas yra neapibrėžto ar įsivaizduojamo pavojaus ženklas, pasireiškiantis neapibrėžtu grėsmės jausmu, kuris neatsiejamas nuo realaus ar įsivaizduojamo pavojaus. Psichologai išvelgia adaptyvias ar dezaptyvias nerimo reakcijas, skatinančias arba trikdančias jo veiklą ir santykius ar net peraugančias į nuotolinę asmenybės bruožą - nerimastingumą. Prie pastarųjų priskiriamos tokios emocinės žmogaus būsenos, kurios sutrikdo santykius su aplinkiniais, veiklos efektyvumą. Nerimo pasireiškimas ir intensyvumas kinta priklausomai nuo žmogaus amžiaus, įgimtų savybių, gyvenimo patyrimo ir aplinkos. Todėl yra ieškoma biologinių ir socialinių nerimo atsiradimo priežasčių. Dažniausiai visas dėmesys nukrypsta į mokyklą. Gyvenimo laikotarpis, praleistas mokykloje, yra labai svarbus formuojantis gyvenimui, požiūriui į gyvenimo vertybes ir sveikatą.

Mokyklose nuolat vertinamos mokinių žinios, poelgiai, asmenybės savybės, kai kurie mokiniai čia kiekvieną dieną gauna didelį neigiamą „krūvį“.

Maži ar ikimokyklinio amžiaus vaikai gana dažnai jaučia tam tikro laipsnio nerimą, kai išsiskiria ar gresia išsiskyrimas su žmonėmis, prie kurių jie prisirišę .

Dažnas moksleivis stokoja bendravimo įgūdžių, nežino, kaip išspręsti kilusius konfliktus, kaip pasakyti apie savo poreikius ir neižeisti kitų, kaip atsisakyti.

Kiekvieni mokslo metai – lyg naujas startas su naujais lūkesčiais, kad galbūt viskas bus gerai. Todėl pirmuosius mokslo metus tiek vaikai, tiek jų tėveliai dažnai sutinka su tam tikru nerimu širdyse.

Kaip nurodo A. Palujanskienė (1999), kiekvienas vaikas, ypač pradėdamas lankyti mokyklą, išgyvena daugybę baimių. Vaikystės baimės tarp 6-7 metų susijusios su vaiko sugebėjimu galvoti apie praeitį ir numatyti ateitį, t.y. su nerimu dėl to, kas gali atsitikti. Jei iki 7 metų ir 10-12 metų vaikai išgyvena savisaugos instinkto sąlygotas baimes, tai 7-10 metų vaikai išlaiko pusiausvyrą tarp įgimtų ir socialinių instinktų, tokių kaip vienatvės, baimių. 6 metų vaikai labiausiai bijo banditų užpuolimų, numirti, žemės drebėjimų, perkūnijos, raganų, tamsos, aukščio, skausmo ir užsikrėsti kirminais. Nesugebėjimas susitvarkyti su šiomis baimėmis sukelia vaiko bejėgiškumo jausmą, o vaiko jausmų, norų, vidinio pasaulio supratimas, teigiamas tėvų pavyzdys ir apskritai nerimo šeimoje sumažinimas leidžia sėkmingai pašalinti baimes (Palujanskienė, 1999).

Mokyklos baimė - nuo mokyklos atsiradimo laikų žinomas fenomenas, tarpdisciplininis konstruktas, veikiamas mokyklos kaip organizacijos veiksmų, mokymosi kaip proceso ypatybių, šeimoje vyraujančių vertybių, švietimo sistemos reikalavimų, visuomenės nuostatų, individo asmeninių savybių. Mokyklos baimė stabdo asmens saviraiškos plėtojimą, nes sukelia fiziologinius, dvasinius pokyčius, slopina adaptaciją (Bagdonas, 2006).

Nemažai mokyklinio amžiaus vaikų vengia ar atsisako eiti į mokyklą dėl mokyklos baimės. Dažnai vaikai patiria įvertinimo baimę, prisimena apie nemaloniais atsakinėjimo situacijas, išgyvena viešo kalbėjimo įtampą arba prisimena bendravimo su kitais vaikais ar mokytojais sunkumus - pravardes, įžeidinėjimą. Mokykla turi užtikrinti vaiko saugumą ir perteikti ne tik žinias, bet ir mokyti reikalingų gyvenimui įgūdžių. Dažnai vaikų priežastys, lemiančios į mokyklą besiruošiančio vaiko norą jos išvengti, įvairios. Pirmiausia požiūris į mokyklą formuojamas jau šeimoje. Jei tėvai patys kažkada prastai jautėsi mokykloje, jiems gali būti sunku pozityviai nuteikti ir savo vaiką būsimiems pokyčiams.

L.Kutkienė (2000) teigia, kad egzistuoja patikimi ryšiai tarp nerimo lygio ir lyties bei amžiaus; nerimo ir jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei adaptacijos (Žukauskienė, Kratavičienė ir Zlatkutė, 2000). Nesaugiai besijaučiantys vaikai turi polinkį slopinti savo aktyvumą, pasitraukti iš stresinės situacijos (Nasvytienė, 2005).

Labai svarbu suprasti, kas kelia nerimą šių dienų priešmokyklinio amžiaus vaikams, koks šio nerimo lygis, kokie veiksniai jam gali turėti įtakos.

Būtina siekti, kad vaikai patirtų kuo mažesnę nerimą, kad būtų saugūs.

B.Šilėnienė ir D.Malinauskienė (2004) teigia, jog pradėję lankyti mokyklą pirmokai kartais patiria mokyklos ir mokytojų baimę. Sėkmingą pirmoko adaptaciją lemia vaiko nuteikimas mokyklai šeimoje, nuoširdūs ir draugiški santykiai tarp vaikų ir tėvų. Tinkamas tėvų elgesys rengiant vaiką mokyklai padės pirmokui greičiau pritapti ir suformuoti palankiam mokytojo ir mokinių bendravimui. Tokie vaikai nebijos mokytojo, pasitikės juo, ir jausis mylimi.

Problema: Dėl ko nerimauja priešmokyklinio amžiaus vaikai prieš pradėdami lankyti mokyklą.

Tyrimo objektas: Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumas mokyklai, nerimas ir auklėjimo stilius šeimoje.

Tyrimo hipotezės:

1. Tikėtina, kad dalis priešmokyklinio amžiaus vaikų prieš eidami į mokyklą jaučia nerimą, kurį įtakoja jų auklėjimo šeimoje ypatumai.

2. Galimas ryšys tarp vaikų mokyklinio nerimo ir jų brandumo mokyklai.

Tyrimo tikslas: Įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų mokyklinį brandumą, nerimą, atskleisti jų auklėjimo šeimoje stilių bei nustatyti ryšius tarp šių parametrų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti psichologinę ir pedagoginę literatūrą priešmokyklinių grupių vaikų pažinimo bei jų auklėjimo šeimoje klausimais.
2. Įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumą mokyklai;
3. Ištirti vaikų nerimą susijusį su būsimo mokyklos lankymu;
4. Išsiaiškinti priešmokyklinio amžiaus vaikų auklėjimo stilių šeimoje;
5. Nustatyti ryšius tarp anksčiau išvardintų reiškinių.
6. Palyginti skirtingose sąlygose ugdomų vaikų brandumą mokyklai.

Tyrimo metodologija:

Šiame darbe atliekant tyrimą vadovaujamosi humanistinės psichologijos ir pedagogikos metodologinėmis nuostatomis, pabrėžiančiomis ugdytinio pažinimo svarbą, palankių ugdymosi sąlygų sukūrimą, o taip pat į vaiką orientuoto ugdymo sistemą, kuri vaiką traktuoja kaip lygiavertį pedagogo partnerį, kai vaiko sukauptas patyrimas, išgyvenimai bendraujant su ugdytojais sudaro pagrindą konstruktyviai, humanistinei sąveikai (Juodaitytė, 2005).

Tyrimo metodai:

- Teoriniai :mokslinių (pedagoginių, psichologinių) šaltinių analizė ir apibendrinimas;
- Empiriniai: testai: vaikų brandumo mokyklai įvertinimo testą „Kontrolinio piešimo stebėjimo metodu (Grigaitė, 2004), pokalbis, anketinė apklausa.

- Statistiniai: kiekybinė tyrimo rezultatų analizė. Skaičiavimai atlikti naudojant statistinės analizės sistemą, SPSS programą..

Tyrimo metodika:

- Vaikų mokyklinės brandos tyrimas J.Jiraseko modifikuotu A.Kerno testu (Zambacevičienė 1989, p.13-18).
- Kontrolinio piešimo stebėjimo metodu (Kognityvinės vaiko raidos tyrimo užduotys. 2004).
- Vaikų auklėjimo stilių šeimoje tyrimas J. Markovskajos (2000) klausimynu .
- Mokyklinio nerimo tyrimas A.M. Prichožan (2000) metodika.

Tyrimo imtis: : Tyrime dalyvavo 400 respondentų: 200 priešmokyklinėse grupėse ugdomų kaimo ir miesto vaikų ir 200 ugdytinių tėvų. Iš jų 97 berniukai ir 103 mergaitės. Tiriamųjų amžius 6-7 metų. Tirtų tėvų amžiaus vidurkis – 37 metai. Tyrimas buvo atliktas rajono ir miesto darželiuose. Tyrimo imtis homogeninė, ją sudaro tarpusavyje panašūs stebėjimo objektai (Bitinas, 1998).

Tyrimo etapai:

1. 2006 metų rugsėjo- gruodžio mėnesiai. Magistro darbo temos pasirinkimas. Mokslinės informacijos šaltinių paieška nagrinėjamos temos klausimais.
2. 2007 metų sausio-Birželio mėnesiai. Tyrimo metodikų paieška. Atlikti pirmi brandumo mokyklai, nerimo ir tėvų auklėjimo stilių nustatymo tyrimai.
3. 2007-2008 metų Spalio –vasario mėnesiai. Darbo rašymas.
4. 2008 metų kovo- gegužės mėnesiai. Konstatuojamasis tyrimas. Rezultatų apibendrinimas, darbo rašymas.

Darbo reikšmingumas /naujumas.

Darbe priešmokyklinio amžiaus vaikų mokykliniam nerimui įvertinti taikyta A.M.Prichožan (1999) metodika. Ji skirta 6-9 metų vaikams.

Darbas reikšmingas, siekiant labiau atkreipti dėmesį į priešmokyklinio amžiaus vaikus ir išsiaiškinti priežastis, dėl ko nerimauja priešmokyklinio amžiaus vaikai, prieš pradėdami lankyti mokyklą. Darželiuose, kuriuose atliktas tyrimas, priešmokyklinių grupių auklėtojoms bus pateikti

konkretūs pasiūlymai, patarimai kaip mažinti priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimą jiems pradėdant lankyti mokyklą.

Statistiniai rodikliai:

$p < 0,05$ - Statistinės paklaidos tikimybė. Statistinės paklaidos tikimybės p kritinė riba rodo, koks yra leistinas statistinių sprendimų paklaidos dydis. Visi statistiniai sprendimai, netenkantys sąlygos $p < 0,05$, traktuojami kaip nepagrįsti.

Darbo struktūra:

Magistro darbą sudaro: santraukos lietuvių ir užsienio (anglų) kalbomis, įvadas, 5 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai.

Padėkos :

Dėkoju darželiams, kuriuose buvo vykdomas tyrimas, auklėtojoms, direktorėms, vedėjoms, kad priėmė ir nepriekaištavo, kad buvo vykdomas tyrimas, o taip pat vaikų tėveliams už sutikimą leisti tirti jų vaikus.

1. PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO APIBŪDINIMAS

Priešmokyklinis ugdymas – visuotinis vienerių metų trukmės ugdymas, skirtas vaikams nuo 5 metų, kuris padeda subręsti mokyklai. Jis vyksta priešmokyklinėse grupėse pagal priešmokyklinio ugdymo programą. Priešmokykliniu ugdymu siekiama sudaryti sąlygas vaiko socializacijai, fizinių, psichinių ir dvasinių galių harmoningam skleidimuisi, palengvinti jam pereiti prie sistemingo ugdymosi mokykloje. Priešmokyklinėse grupėse vykstantį ugdymą reglamentuoja priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa. Joje nusakyti pagrindiniai vaikų nuo 5 iki 6/7 metų ugdymosi tikslai, principai, sėkmingam ugdymuisi mokykloje būtinos vaikų kompetencijos, nurodytos vaikų ir ugdytojų veiklos kryptys ir būdai, teikiantys galimybę per vienerius metus paruošti vaiką mokyklai. (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002).

Priešmokyklinio ugdymo tikslas – laiduojant vaiko asmenybės skleidimąsi ugdyti aktyvų, savimi ir savo gebėjimais pasitikintį, stiprią pažinimo motyvaciją turintį vaiką, sudaryti prielaidas tolesniam sėkmingam jo ugdymuisi mokykloje.

Priešmokyklinio amžiaus vaikas išgyvena gana sudėtingą raidos laikotarpį, kuris lemia tolesnio ugdymo mokykloje sėkmę. Vienerių metų priešmokyklinio ugdymo programą vykdo darželiai, pradinės mokyklos, turintys licenciją laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas.

A. Trimakas (1997), R. Žukauskienė (1996) priešmokyklinį amžių apibūdina kaip žaidimų amžių. M. Pečkauskaitė (1996) teigia, kad negalima palikti vaiko saviuoklai, reikia lavinti vaiko protą, kad jis pažintų aplinką, žmonių sukurtus daiktus bei gebėtų jais naudotis. Vaiko proto lavinimas vyksta kasdieniniame vaiko bendravime su tėvais, ypač su motina, kai ji pasakoja apie viską, rodo, aiškina, taiso vaiko klaidas. Pasak J. Laužiko (1993), žmogaus tapsmas priklauso nuo dvejopų žmogų veikiančių jėgų: nuo pačioje prigimtyje glūdinčių savaveikmiškai išsiskleidžiančių bei veikiančių žmogaus kaip individo vystymąsi ir nuo išorės teikiamų dirgiklių, kurie individo vidines jėgas iškelia iš potencialios į aktualumą ir nukreipia tam tikra daugiau ar mažiau norima kryptimi. J. Pikūnas (2000) teigia, kad mokomosios ir auklėjamosios aplinkos sukūrimas ikimokykliniame amžiuje iš esmės nulemia vėlesnių intelektinių, socialinių ir emocinių galių įgyjimo sėkmingumą. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi aplinka, pedagogų darbo stilius, metodai, būdai, vertybinės nuostatos glaudžiai siejamos su ikimokyklinio ugdymo specifika (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002). Priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje įteisintas kaip visuotinis ugdymas, t.y. visiems prieinamas metų trukmės institucinis vaikų ugdymas.

Vaikui didelę įtaką daro ne vien tėvai, bet ir visa jį supanti aplinka, o ypač žmonė, kurių pavyzdžiu seka ugdytinis. Anot Vydūno (1996), svarbūs ne tik tėvai, bet ir draugai, žmonės, su kuriais vaikas bendrauja ir kurių elgesį mato. J.Pikūnas (2000) pastebėjo, kad priešmokykliniame amžiuje vaikai išgyvena savisaugos instinkto sąlygotas baimes. Ankstyvosios vaikystės amžiuje (2-6 metais.) susidariusi spontaniška vaiko reakcija į aplinką pamažu keičiasi į prognozuojamą. Padidėja vaiko galimybė spręsti problemas, atsiranda poelgių, susijusių su vaiko asmenybe, o ne su momentiniu noru. Susidurdamas su įvairiomis situacijomis, vaikas egocentriškas, nes nesupranta tikrosios daiktų, reiškinių esmės, klaidingai įsivaizduoja, kad pasaulis egzistuoja dėl jo. Įgyvendinant programą, priešmokyklinio ugdymo pedagogai atlieka galutinį vaikų pasiekimų įvertinimą ir parengia laisvos formos išvadą- rekomendacijas pradinių klasių mokytojui. Siekiant sukurti patogesnes vaiko gyvenimo ir kokybiško ugdymosi priešmokyklinėje grupėje sąlygas, atsižvelgiama į šiuos veiksnius: grupės aplinką ir pedagogų kvalifikaciją. (Gražienė, 2002).

R. Margienė (2002) pabrėžia, kad sėkmingam priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymui reikia ne tik kompetentingo pedagogo ir šeimos pagalbos, jų tarpusavio bendradarbiavimo, bet ypač to reikia vaikų adaptavimosi mokykloje metu.

Kiekvienai tėvai, leisdami vaiką į priešmokyklinio ugdymo grupę, nori, jog būtų derinami šeimos ir darželio interesai, būtų pateisinti jų siekiai bei lūkesčiai, t. y., kad ugdymas priešmokyklinėje grupėje remtųsi šeimos kultūra, kad vaikas būtų tinkamai išugdytas mokyklai.

Mokomosios ir auklėjamosios aplinkos sukūrimas, bendri vaiko ugdytojų tikslai priešmokyklinio amžiaus tarpsnyje iš esmės nulemia vaiko vėlesnių intelektinių, socialinių ir emocinių galių įgyjimo sėkmingumą.

2.Šešiamėčių – septynmečių vaikų raidos esminiai bruožai

Psichologinėje – pedagoginėje literatūroje teigiama, kad pirmieji šešeri – septyneri metai yra patys svarbiausi asmenybės vystymuisi. Žymus lietuvių psichologas A.Gučas (1990) teigia, kad vaiko psichika vystosi tik bendraujant su suaugusiais ir vienmečiais, veikiant ir dirbant, perimant visuomenės patyrimą ir jį plečiant. Šešiais gyvenimo metais vaikas vis dar džiaugiasi vaikyste, vis dar nori žaisti, tačiau atsiranda ir didžiulis noras eiti į mokyklą.

Ž. Piaget, suskirstęs vaiko raidą į kognityvinės raidos stadijas, šeštuosius vaiko gyvenimo metus priskiria priešoperacinei stadijai, kuriai būdinga, jog pasauliui pažinti vaikas naudoja simbolinį mąstymą, taip pat ir kalbą. Mąstymas yra egocentriškas, tačiau šešiais gyvenimo

metais jis mažėja lygiai taip pat, kaip ir mąstymo centralizacija, ir tai padeda suprasti kitų požiūrį. Vaizduotė labai išlavėjusi. Tuo tarpu septintieji vaiko metai jau priskiriami konkrečių operacijų stadijai. Vaikas supranta ir taiko logines operacijas ir principus savo patirčiai ar suvokimams paaiškinti. Naudodamasis loginiais sugebėjimais, vaikas mokosi suprasti masės, svorio, skaičių tvermės ir kitas konkrečias sąvokas, taip pat tobulėja vaiko loginis mąstymas, suvokimas, lavėja vaizduotė, dėmesys ir atmintis, kalbiniai sugebėjimas, plečiasi žodynas, vaikas vis geriau išmano gramatiką (Žukauskienė, 1996).

Septynerių metų vaikas savo fiziniu ir psichiniu išsivystymu jau yra pasiruošęs mokytis mokykloje. Šiame raidos etape vaikui svarbiausia įsitvirtinti mokykloje ir tarp bendraamžių.

6-7 metais vaikas išgyvena krizę, kuri įvardijama kaip tikslo siekimas arba nepilnavertiškumas. Šio laikotarpio būdingas bruožas – interesas išsiaiškinti, kaip ir iš ko sudaryti daiktai ar kaip juos pritaikyti sau. Ši stadija dar vadinama Robinzono Kruzo stadija, kurioje be galo svarbu užbaigti pradėtą darbą, tai yra – pasiekti tikslą. Kuo daugiau nesėkmių šiame tikslo siekimo kelyje, tuo stipriau stimuliuojamas nepilnavertiškumas (Matulienė, 1997).

Jei šis laikotarpis išgyvenamas sėkmingai, vaikas įgyja meistriškumą ir pasitikėjimą savimi.

Vaiko mokyklinis amžius itin svarbus ir socialine prasme. M.Fürst (1998,p.202-203) cituoja E.Eriksono mintis: „Veiklos troškimas – tai darbas su kitais ir greta jų, todėl šiuo laikotarpiu formuojasi darbo pasidalijimo ir lygių galimybių supratimas. Vaiko identiškumo jausmas pažeidžiamas ilgam, jei jis pajunta, kad jo socialinę vertę lemia ne noras ir pasiryžimas mokytis, bet odos spalva, iš kokių jis namų ar dėvimų drabužių kaina“.

Pasak E.Eriksono (Žukauskienė, 1996), 6-7 metų vaikas išgyvena meistriškumo – menkavertiškumo krizę. Vaikas intensyviai mokosi siekdamas būti kompetentingas ir produktyvus arba jaučiasi nepilnavertis, nesugebantis ką nors gerai padaryti.

6-7 metų vaikas, remiantis S.Freudo sukurtą psichoanalitinę teoriją, išgyvena latentinį periodą, kai Edipo komplekso krizės simptomai išnyksta arba nublanksta. Tai ne stadija, o tik įžanga, kada seksualiniai poreikiai santykiškai ramūs ir vaikas gali nukreipti psichinę energiją mokymuisi arba žaidimams su tokios pat lyties, kaip ir jis, vaikais. Šio periodo metu vaikas įsisąmonina naujus kognityvinius sugebėjimus, kultūrines vertybes, nes jį supantis pasaulis gerokai išsiplečia. Vaikas bendrauja nebe tik su savo šeimos nariais, bet ir su mokytojais, kaimynais, bendraamžiais ir kitais. Kadangi libidinė energija neišnyksta ir nemažėja, reikia surasti tokius elgesio būdus, į kuriuos ji galėtų būti nukreipta. Todėl edipiškas varžybas gali pakeisti rungtyniavimas mokykloje arba sporto aukštelėje, seksualinį smalsumą – noras pažinti ir žinoti. Vaikas jaučia malonumą užsiiminėdamas nauja veikla ir laisvai reikšdamas savo kūrybiškumą.

A.Adlerio (Žukauskienė,2002) nuomone, asmenybės teorija, aiškinanti vaiko elgesį, pagrindinėmis varomosiomis (motyvacinėmis) jėgomis laiko socialinį jausmą bei menkavertiškumą ir jo kompetenciją. Jau ankstyvoje vaikystėje, stebėdamas ir interpretuodamas aplinką, vaikas pasirenka gyvenimo tikslus ir netgi elgesio būdą jiems pasiekti, t.y. individualų gyvenimo stilių, o šis lemia žmogaus elgesį kasdienėse situacijose, t.y. įgyvendinant tarpinius tikslus. Taigi elgesio sutrikimai gali būti sąlygoti keletu motyvų: (Palujanskienė , 1999).

1. Vaikai reikalauja ypatingo dėmesio siekdami savo valdžios įtvirtinimo;
2. Jie priešinasi aplinkos spaudimui;
3. Siekia keršto, įskaudinti kitus, nes jaučiasi įžeisti ir nuskriausti;
4. Blogai elgiasi, kad paslėptų savo nesugebėjimus ir išsaugotų statusą .

Vaikas išeina iš uždaro aplinkos, ima bendrauti su bendraamžiais. Greta tėvų atsiranda ir kitų autoritetų – mokytojų arba auklėtojų. Jei vaikas lankė priešmokyklinio ugdymo įstaigą, tai jis buvo tam ruošiamas, tačiau mokykloje keliami jau kitokie reikalavimai (sėdėti ramiai, susikaupti, nežaisti). Tiek draugystė su bendraamžiais, tiek auklėtojų įtaka neutralizuoja tėvų namuose galiojančius apribojimus ir ypatingus reikalavimus. Patys tėvai vaikams jau neatrodo išskirtinai reikšmingi, atsiranda kitų vaikui svarbių žmonių. Šio amžiaus vaikai apskritai linkę kritiškai vertinti tėvus ir kitus suaugusiuosius. Jie gilinaisi, ar teisingai buvo nubausti arba paskatinti, pastebi kiekvieną nenuoseklų poelgį (.Fürst, 1998).

Tad vaiko 6-7 gyvenimo metai yra labai svarbūs ir reikšmingi, nes būtent šiuo metu vaikas išgyvena labai daug naujų jausmų ir patyrimų – pamažu tėvai praranda autoritetą, susipažįstama su naujais draugais, mokykloje pratinamasi prie kitokių taisyklių nei buvo anksčiau.

3.Vaikų sambranda mokyklai

Priešmokyklinio amžiaus vaikas išgyvena gana sudėtingą raidos laikotarpį, kuris lemia tolesnio ugdymosi mokykloje sėkmę.

Pastaraisiais metais mokyklinė branda ir brandumas apibrėžiami įvairiai. Kalbant apie brandumą mokyklai dar nurodoma, jog tai toks fizinio ir psichinio išsivystymo lygis, kai vaikas gali visiškai susidoroti su mokyklos keliamais reikalavimais. J. Jirasekas mokyklinę brandą sieja su tokio vaiko išsivystymu, kada jis sugeba dalyvauti mokymosi procese. Pasak L.Jovaišos (1993) , pagrindinis mokymosi pradžios rodiklis gali būti pieninių dantų kaita, vaiko psichinė būklė,

biologinis amžius ir kt. Teigiama, jog mokymosi sėkmę lemia tai, kaip vaiko organizmas pasirengęs priimti sisteminio mokymo reikalavimus, ar vaikas subrendęs kaip asmenybė, kaip socialinių tarpusavio santykių subjektas. Todėl vaiko pasirengimo mokyklai, mokyklinės brandos problema yra labai svarbi (Pileckaitė–Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004).

L. Jovaiša (2007, p.42) nurodo, kad mokyklinė branda tai –vaiko fizinis ir dvasinis vystymosi lygis, kai jis jau gali lankyti mokyklą, laikytis nustatyto režimo ir mokytis pagal numatytą mokymo ir auklėjimo programą. Tam reikia pakankamo kaulų ir raumenų, ypač plaštakos raumenų, dėmesio, atminties, mąstymo išsivystymo, kad mokyklinis režimas, mokyklos baldai, kolektyvinė disciplinuota veikla nežalotų kūno ir psichikos.

Asmenybės branda pasiekama tada, kai žmogus pajėgia savarankiškai atsakingai dirbti ir elgtis pagal kultūros reikalavimus.

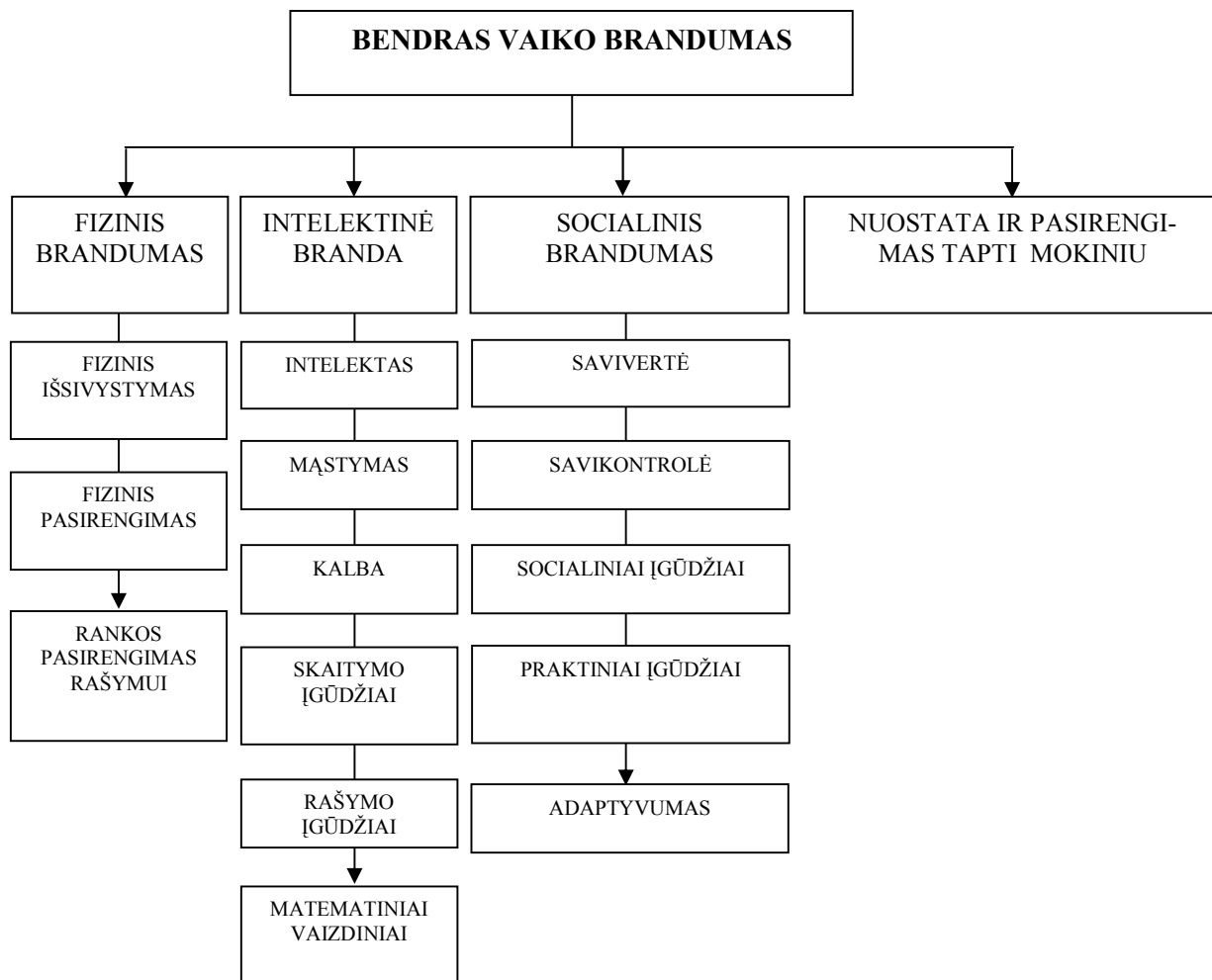
Vaiko subrendimas mokyklai nustatomas ne vien pagal amžių. J. Vabalas – Gudaitis teigė, kad negalime nustatyti visiems vaikams bendro subrendimo amžiaus, nes tai priklauso nuo vaiko brandimo tempo, nuo jo psichinės veiklos tipo, bendro pajėgumo, mokymo metodų (Grigaitė, 1998).

Mokyklai brandus yra tas vaikas, kurio savivoka, savęs vertinimas, emocijų, savikontrolės, pažinimo ir kiti procesai yra pasiekę būdingą susiformavimo lygį, o pasiekimai- mokymosi pradžia reikalingą žinių, mokėjimų, gebėjimo apimtį bei kokybę.

Kompetetingas požiūris į vaiko brandumą mokyklai sudaro sąlygas išvengti keleto problemų, kaip:

- Paskatintų vengti pernelyg ankstyvo mokyklai nebrandžių (vystymosi problemų turinčių, pedagogiškai apleistų), vaikų mokymo, orientuojantis vien tik į jų amžių; padėtų individualizuoti, diferencijuoti mokyklos lankymo pradžią (reikalui esant, mokymo pradžią atidedant iki aštuonerių metų);
- Atkreipti didesnę visuomenės dėmesį socialinės rizikos grupių šeimų vaikams, skatintų rūpintis jų brandumu mokyklai jau nuo 4-5 metų, nukreipiant juos į darželius, priešmokyklinio ugdymo grupes, teikiant valstybės globą bei didinant šeimų atsakomybę už vaikus (Vaikų brandumas mokyklai, 2001).

Vaizdą apie vaiko bendrą brandumą mokyklai galima susidaryti iš 1 paveikslėlio:

1pav.Vaiko bendro brandumo mokyklai komponentai

(Glebuviėnė, Grigaitė, Monkeviėienė,2004).

- **Fizinė vaiko branda**, t.y.gera vaiko fizinė ir psichinė sveikata, išlavėję judesiai, gera pištų – riešo motorika,gera akies- rankos koordinacija.
- **Intelektinė vaiko branda**, t.y. aktyvus domėjimasis pasauliu,jautrumas vaizdams,garsams,žodžiams(jutimų ir suvokimo brandumas), geri darbinės atminties įgūdžiai,probleminio mąstymo pradmenys, išlavėjusi kalba,gebėjimas įsivaizduoti, bandymas kurti.
- **Socialinė – emocinė vaiko branda**, t.y. savęs suokimas ir savigarba,elementari savikontrolė, susivaldymas, gebėjimas gyventi greta kitų (bendravimas, bendradarbiavimas, atsakomybė),
- **Nuostata ir pasirengimas tapti mokiniu**, t.y. nusiteikimas eiti į mokyklą, domėjimasis knygomis, pasirengimas rašymui,elementarūs matematiniai vaizdiniai.

Remdamasis visais išvardintais kriterijais, Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras parengė Pedagoginėms psichologinėms tarnyboms vaiko brandumo mokyklai įvertinimo metodiką. Vaiko brandumo mokyklai metodika matuoja vaiko pažintinius gebėjimus, socialines emocines funkcijas bei vaiko elgesio ypatumus. Metodika, kaip nurodo jos rengėjai, gali būti naudojama:

- Psichologinio įvertinimo tikslais, priimant sprendimą dėl vaiko brandumo lankyti priešmokyklinę grupę ar mokyklą anksčiau nei jam atitinkamais kalendoriniais metais sueis šešeri ar septyneri metai ;
- Siekiant atrinkti 7 metų mokinius, turinčius specialiųjų ugdymo poreikių;
- Ankstyvai gabių penkiamečių bei šešemečių vaikų identifikacijai. (Vaikų brandumo mokyklai vertinimo metodika, 2005).

A.Liniauskaitės ir D.Valeckienės (2002) teigia, kad mokyklinio brandumo įvertinimas yra būtinas žingsnis mokyklinio ugdymo pradžioje, galintis apsaugoti vaiką nuo daugelio sudėtingų problemų ir leidžiantis su didele tikimybe prognozuoti vaiko raidos ir laimėjimų perspektyvas.

Ugdytojai – praktikai darželių lankančių vaikų brandumą mokyklai dažniausiai įvertinama J.Jiraseko modifikuotu A.Kerno testu ir Kontrolinio piešinio stebėjimo metodu. Vaiko brandumas mokyklai vertinamas labai atsargiai: ilgą laiką jį stebint, tariantis pedagogams ir tėvams, atsižvelgiant į vaiko temperamentą, charakterį, ugdymo aplinką, tinkamai interpretuojant šio laikotarpio raidos šuolius (Vaikų brandumas mokyklai, 1996).

Svarbiausieji požymiai, rodantys vaiko brandumą mokyklai:

1. Socialinis - emocinis brandumas:

- Žino savo vardą, pavardę, amžių, šeimos sudėtį;
- Pats prausiasi, apsirengia, tvarko savo daiktus - stengiasi būti savarankiškas;
- Jaučiasi atsakingas už jaunesnius šeimos narius, globojamą gyvūnėlį, augalą;
- Stengiasi valdyti savo emocijas;
- Valdo savo spontaniškus norus dėl bendro žaidimo, veiklos;
- Nugali savo baime, nedrąsumą;
- Planuoja laiką, gali pakomentuoti, ką padaręs, sutvarkyti darbo vietą;
- Dažniau užduotį atlieka iki galo nei meta nepabaigtą;

- Turi draugų kieme, darželyje, susidraugauja įvairiose situacijose;
- Noriai dalyvauja vaikų grupės veikloje: pokalbiuose, žaidimuose, šventėse;
- Žaisdamas gali ir vadovauti, ir paklusti bendraamžiui;
- Bendradarbiauja su kitais vaikais: kalbasi, tariasi, aiškinasi su kitais, ką ir kaip darys.
- Savo vertės suvokimas.
- Tolerancija kitiems ir “kitokiems”.

2. Vaiko intelektualinė raida:

- Smalsauja, klausinėja, tyrinėja aplinką, žiūrinėja knygas;
- Išbando įvairias veiklas (prasimano įvairių žaidimų, bando vaidinti, groti, šokti, spalvina, piešia, mėgsta judriuosius žaidimus);
- Turi darbinės atminties įgūdžius (žino, ko reikia žaidimui, ką kur padėjo, atsimena, kas ką sakė, ko prašė, ką ir kaip darė, išimena eilėraščius, dainelių žodžius, šokio judesius);
- Gali atrinkti vienodus daiktus pagal požymį (tos pačios spalvos, formos, medžiagos), sudėti daiktus didėjančia – mažėjančia tvarka, pasako, ką veikė ryte, numato, ką veiks vakare;
- Gali suskaičiuoti daiktus, skaitmenis susieti su daiktais, spręsti tekstinius uždavinius, kuriuose reikia sudėti ir atimti daiktus;
- Tiksliai ir aiškiai taria daugumą kalbos garsų, domisi žodžių reikšmėmis, kuria istorijas, domisi raidėmis, žodžiais;
- Gerai atpažįsta įprastus daiktus, vaizdus, juos įvardija, supranta suaugusiųjų ir vaikų šneką, atsako į klausimus, padaro ko paprašytas;
- Moka teirautis, pasakoti, aiškinti, nupasakoti, nurodyti;
- Pradedą suvokti nuoseklumą, priežasties ir pasekmės ryšį;
- Geba įsivaizduoti, kuria įsivaizduojamą žaidimo aplinką, prisiima vaidmenis, piešia ir konstruoja tiek realius, tiek įsivaizduojamus dalykus;
- Bando įveikti kilusius keblumus;
- Moka susikaupti, išlaikyti dėmesį, logiškai mąstyti, įsivaizduoti, sklandžiai reikšti mintis, logiškai įsiminti.

3. Nuostata ir pasirengimas tapti mokiniu:

- Nusiteikęs eiti į mokyklą;

- Domisi knygomis (mėgsta vartyti, prašo paskaityti, domisi raidėmis);
- Ranka pasirengusi rašymui (gerai kopijuoja linijas, figūras, spalvindamas laikosi kontūrų, taisyklingai laiko pieštuką).

Peržengdamas mokyklos slenkstį, vaikas pradeda labai reikšmingą savo gyvenimo etapą – jis tampa mokiniu. Dalis vaikų, pradėjusių lankyti pirmą klasę, išgyvena sunkų adaptacinį laikotarpį. Mokykloje jie patenka į visiškai kitą aplinką, juos supa nauji draugai.

Ar lengvai vaikas adaptuosis mokykloje, priklausys nuo:

- jo brandumo mokyklai, individualių savybių, fizinio ir psichinio išsivystymo, sveikatos;
- šeimos, jos tarpusavio santykių, auklėjimo stiliaus, požiūrio į mokyklą;
- pedagogo, jo kompetencijos, turimų žinių;
- aplinkos, į kurią ateina, nuo vaikų tarpusavio santykių.

4. Baimės ir nerimas : apibrėžtys, prigimtis, ypatumai ikimokykliniame amžiuje

Psichologijos žodyne (1993) nerimas apibūdinamas kaip žmogaus emocinė būseną – neapibrėžtas grėsmės jausmas, kylantis dėl realaus ar įsivaizduojamo pavojaus. Nuo baimės, kaip reakcijos į konkretų pavojų, nerimas skiriasi pavojaus nekonkretumu, grėsmės difuziškumu.

R. Žukauskienė (2002) teigia, kad nerimą atskirti nuo baimės gana sudėtinga. Kai kurie psichologai nerimą apibūdina globalinę, nediferencijuotą emocinę reakciją, kurią sukelia visa situacija.

R. Žukauskienė (2002) teigia, kad dabar bihevioristai pabrėžia, kai vaikų baimei ir nerimui (tiek prigimčiai, tiek mėginant juos keisti) turi įtakos sąlygojimas ir socialinis išmokymas. Socialinio išmokymo veiksnių įtaką vaikų baimės ir nerimo genezei atskleidė N. Kingas. Jis nurodo šiuos veiksnius: 1. modeliavimas. (vaikai modeliuoja juos jiems reikšmingų asmenų baimės reakcijas). 2. socialinis pastiprinimas. (mokyklos fobija ar nerimą dėl išsiskyrimo gali pastiprinti vaikui reikšmingi žmonės). 3. socialinių įgūdžių trūkumai. (jeigu mažai bendraujama su kitais asmenimis, tokių situacijų, kurios kelia nerimą, vaikai vis labiau ima vengti).

Nerimas užima vieną svarbiausių vietų tiek įvairiausių gyvenimo problemų psichodinamikoje, tiek psichopatologijoje, t.y. pasireiškiant įvairiems simptomams. Jam priskiriami fobiniai sutrikimai (žmogų kankina neracionali konkretaus objekto art situacijos baimė); panikos

priepuoliai (stiprus nerimo jutimas ,kurio apimties žmonėms atrodo , kad tuoj mirs ar išprotės);potrauminiai stresiniai sutrikimai (baisių traumų, lydimų didžiulės kančios, prisiminimai);obsesiniai- sutrikimai arba įkyrios būsenos (galvojimas apie tą patį arba tų pačių veiksmų kartojimas); generalizuotas nerimas (žmogus didžiumą laiko jaučia nepaaiškinamą įtampą ir neramumą (Greenberger , Padesky, 2000).

Nuolatinis nerimas virsta asmenybės bruožu- nerimastingumu.

D.Greenberger, C.A.Padesky (2000) nerimą laiko viena iš nemaloniausių emocijų. Kartais ji vadinama baime arba nervingumu.Šie autoriai nurodo, kad terminas „nerimas“ apima daugelį sutrikimų: fobijas. (Zambacevičienė ,2004).

Nerimo būsenai būdingos tam tikros fizinės ir psichinės reakcijos, elgesio pokyčiai (Greenberger, Padesky,2000,p.106):

Nerimo pobūdis

Fizinės reakcijos

Prakaituoja delnai
Įsitempia raumenys
Greitai plaka širdis
Įrausta skruostai
Svaigsta galva

Mintys

Pavojaus pervaldinimas
Nepakankamas sugebėjimas įveikti nerimą
vertinimas
Nepakankamas pagalbos įmanomumo
vertinimas
Nerimas ir katastrofiškos mintys

Elgesys

Vengimas su nerimu susijusių situacijų
Pasitraukimas vos tik ima rasti nerimas
Stengimasis viską padaryti tobulai arba
Mėginimas kontroliuoti įvykius siekiant
Išvengti pavojaus.

Nuotaikos

Nervinga
Irzli
Nerimastinga
Paniška

Dažniausiai nerimaujama dėl to , kas gali įvykti ateityje arba įvyko praeityje.Nuo baimės nerimas skiriasi tik pavojaus nekonkretumu. Baimei, kaip ir nerimui,būdingas emocinis

komponentas – jaudulys, tačiau baimė yra veikiau afektyvus konkretaus pavojaus išgyvenimas, o nerimas – emociškai išryškinta pavojaus apskritai nuojauta.(Clarkson, 2005).

Vaikų baimės dažna problema ikimokykliniame amžiuje, kuris yra savito mąstymo amžius, kai pažinimo ir savisaugos poreikiai labai stiprūs, o gyvenimiškos patirties beveik nėra. Vaikai vadovaujasi „magiškuoju mąstymu“, veikiančiu pagal principą „viskas arba nieko“. Jie dar nesugeba atskirti vaizduotės nuo realybės, jie tiki, kad visos jų mintys, svajonės fantazijos yra tikros. Mintis vaikui reiškia veiksmą, ji tolygi būčiai.

T. Ramanauskienė (2005) teigia, kad dažnai baimės kyla dėl nežinios. Kadangi vaikas nežino, kas jo laukia mokykloje, tai ir bijo ten eiti. Jis fantazuoja, prisigalvoja baisių įvykių ir taip skatina baimės jausmo atsiradimą.

B.Šilėnienė,D.Malinauskienė,E Šaparnytė , (2004,p,89), tyrusios pirmos klasės mokinių adaptaciją , nurodo ,kad pradėję lankyti mokyklą pirmokai susiduria su realiomis ir įsivaizduojamomis problemomis , kurios apsunkina jų adaptaciją mokykloje.

Vaikams atsiradusi nauja situacija dažnai sukelia nerimą ir kai kada tikrą baimę. Kai kurie vaikai bijo naujų pojūčių, patirties. Priešmokykliniame amžiuje vaikų baimingumas ir diskomfortas reguliariai numato vaikų baimę “paliekant” savo mamas. Maži vaikai neišreiškia ypatingo nerimo, bet paprasčiausiai išreiškia sielvartą, kuris gali būti labai skaudus:verkimas,prašymas tėvų pasilikti kartu.. Jeigu priešmokyklinio amžiaus vaikas turi sunkumų “paleisdamas” mamą pradžioje metų, tai nėra nerimo priežastis. Svarbus merimastingumo rodiklis- somatiniai nerimastingumo požymiai: odos pablyškimas ar paraudimas, burnos džiūvimas, padažnėjęs šlapinimasis, prakaitavimas, galvos skausmai. (Nasvytienė,2005).

Anot T.Ramanauskienės (2005), skiriami trys sutrikimų tipai:

- atskyrimo nerimas;
- fobinis nerimas;
- socialinis nerimas;.

Su septintaisiais metais siejama viena iš amžiaus tarpsnių krizių.Šio amžiaus vaikas pradeda lankyti mokyklą. Jo socialinio statuso pasikeitimas yra lydimas intensyvaus biologinio brendimo:psichologiškai vaikas ima suvokti save kaip visuomenės narį (individa), moksleivį. Formuojasi vaiko vidinė pozicija. Pradėjus lankyti mokyklą ir pirmaisiais mokymosi mėnesiais vaikui būdingas prastesnis savęs vertinimas ir palyginus didelis nerimo jausmas.Tačiau po

adaptacinio periodo, kuris paprastai tęsiasi nuo vieno iki trijų mėnesių, padėtis pasikeičia: emocinė savijauta ir savęs vertinimas stabilizuojasi.

Nerimo reakcijos būna adaptyvios ir neadaptyvios. Adaptyvios nerimo reakcijos skatina veikos produktyvumą, nedidelis nerimas netgi reikalingas asmenybės saviraiškai, gyvenimo tikslų kėlimui ir įgyvendinimui.

Pirmokų pavojus – pasikeitusios gyvenimo aplinkybės: nauja formalizuota aplinka, pasikeitusi veikla, turėsiantys susiformuoti nauji tarpusavio santykiai, kitas poilsio ir darbo ritmas. Pirmoko baimės būna konkrečios, susijusios su tarpusavio santykiais, su bendraklasiais ir kitais mokyklos mokiniais ir, žinoma, su mokytoju: baimės, susijusios su mokyklos (klasės) aplinka.

Atėjęs į mokyklą, vaikas patenka į bendruomenę, kurioje jau egzistuoja tam tikros nuostatos. Jos dažnai nesutampa su jau turimomis, namuose ar darželyje įskiepytomis elgesio taisyklėmis. Tai sukelia įvairių buvimo kolektyve, bendravimo problemų.

Nesaugumo jausmas vaikams ir tėvams dažnai kyla dėl nežinojimo. Jei pirmokas ateis į mokyklą nežinodamas, ko čia tikėtis, jausis labai pažeidžiamas. Taigi pirmiausia priešmokyklinio ugdymo pedagogas, darželio bendruomenė kartu su tėvais turi paruošti vaiką būsimam mokinio vaidmeniui. Dažnai vaikas išgyvena labai dviprasmišką situaciją. Jis ir nori eiti į mokyklą, ir prisibijo, nes nežino, ko ten galima tikėtis. Būsimų pirmokų socialinius įgūdžius reikia pradėti ugdyti dar neprasidėjus mokslo metams, tai turi būti atlikta priešmokyklinėje grupėje.

Priešmokyklinio amžiaus vaikai pažįsta pasaulį, tobulėja per žaidimus. Mokykloje jie pereina prie veiklos, kuri reikalauja atsakomybės – reikia ką nors išmokti, įsiminti, parodyti, atlikti kolektyvines užduotis. Ateidamas iš namų, saugios aplinkos, kiekvienas vaikas atsineša ir skirtingą bendravimo patirtį, santykių šeimoje modelį.

Praktiniai stebėjimai rodo, jog nemažą įtaką neigiamai pirmoko adaptacijai turi tai, kaip vaikai buvo nuteikiami mokyklai ir jai rengiami šeimoje. Daugelis tėvų dėl nežinojimo, menko pedagoginio išprusimo apsunkina adaptaciją, baugina vaiką mokykla. (Šilėnienė, Malinauskienė 2004).

Jeigu dėl tam tikrų priežasčių ikimokyklinukas išgyvena psichologinį diskomfortą arba emocinę deprivaciją, tuomet jam greičiausiai išsivystys psichomotorinis aktyvumas, gali atsirasti tikai ir mikčiojimas.

Dažniausiai ikimokykliniame amžiuje negatyvių emocijų būsenų priežastimi yra bendravimo poreikio šeimoje arba su bendraamžiais deprivacija. Mokslinėje literatūroje randama duomenų, kad didelį vaikų trumpalaikį nerimą gali sukelti tokios situacijos, kaip išsiskyrimo su

motina galimybės, išsiskyrimas su tėvais, staigus įprastinės aplinkos pasikeitimas, pradėjimas lankyti mokyklą, bendraamžių nepriėmimas. Iš dažniausiai tėvų pastebimų bei mokslininkų nagrinėjamų ikimokyklinuko emocinių išgyvenimų galima išskirti šiuos: vaikų agresyvumą, vaikiškas baimes, nerimą .

Vaikas, būdamas priešmokyklinėje grupėje, suvokia , jog kitais metais jis peržengs mokyklos slenkstį. Jis jau suvokia , jog tai bus didelė permaina jo gyvenime, ir iš jo bus daug daugiau reikalaujama nei anksčiau, todėl gali atsirasti mokyklos baimė.

Tad labai svarbu išsiaiškinti, dėl ko nerimauja priešmokyklinio amžiaus vaikai , ir suformuoti teigiamą nuostatą mokantis mokykloje.

5.TĖVŲ AUKLĖJIMO ŠEIMOJE STILIAI

Daugelis pedagogų ir psichologų tvirtina , kad šeima yra vienas iš svarbiausių veiksnių , lemiančių vaiko asmenybės vystymąsi: „Šeimoje vaikas gauna tai, ko niekas kitas negali suteikti,- būtent – jį mylėti, juo rūpintis, tikėti, jį gerbti, džiaugtis jo daroma pažanga“(Beresnevičienė, Kanienė, 2000),

Vaikų ir tėvų santykiai labai sudėtingi, bet iš dalies galima pasakyti ,kas padeda vaikui sėkmingai tobulėti.Tėvai , kurie atstumia ir yra priešiški savo vaikams ,būna labai neteisūs ,nes jų vaikai, matydami iš savo tėvų tokį elgesį , užauga priešiški kitiems žmonėms.Vaikai , kurių tėvai kritikuoja, įžeidinėja savo vaikus ir nuolat jais nepasitiki, įgyja nepasitenkinimo savimi jausmą.Vaikai , kurių tėvai nejautrūs vaikų požiūriui, mažiau sugebės suprasti ir atsižvelgti į kitų žmonių požiūrį.Laimingus ir draugiškus vaikus užaugina tėvai, kurie supranta ir priima savo vaikus tokius , kokie jie yra, myli juos.(Campbell, 2000).

Ypač svarbi yra tėvų pozicija vaiko atžvilgiu. Ją atspindi tėvų elgesys su vaiku ir auklėjimo priemonės, t.y. auklėjimo stilius. Jis lemia vaiko įpročių , charakterio bruožų, pažinimo ypatumų, nerimo įveikimo būdų formavimąsi.

Vienas svarbiausių veiksnių , turinčių įtakos šeimos mikroklimatui ir lemiančių vaiko asmenybės formavimąsi, yra tėvų požiūris į vaiką.Jis reiškiasi tėvų elgesiu su vaiku ir auklėjimo priemonėmis, t.y. auklėjimo stiliumi. Auklėjimo stilių atspindi tėvų elgesys su vaiku ir auklėjimo priemonės

Šeima-pagrindinė institucija vaiko gyvenime. Ji teikia jam saugumą, tikrumą, globą ir auklėjimą. Viena iš svarbiausių šeimos funkcijų yra vaikų socializacija ir jų auklėjimas. Šeimoje auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas. Tėvų tarpusavio santykiai, požiūris į gyvenimą yra nepakeičiama terpė vaikų socializacijai. Vaikas perima šeimos gyvenimo būdą, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais žmonėmis pavyzdžius. Nuo to priklauso kokia susiformuos asmenybė, kaip elgsis ir ko sieks gyvenime (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

. Svarbus psichologinis aspektas, sąlygojantis tinkamą vaikų auklėjimą, yra **šeimos psichologinis mikroklimatas**. Kuo šeimoje palankesnis psichologinis mikroklimatas, tuo šeimos nariai geriau vienas kitą supranta, labiau pasitiki savimi, lengviau pakelia sunkias situacijas. Palankus mikroklimatas nulemia vaikų drausmingumą, sąžiningumą, gerumą.

A. Liepuonius (1998) teigia, kad kiekviena šeima turi daugiau ar mažiau nusistovėjusį auklėjimo stilių. Vaikų auklėjimo stilius gali sutapti, jeigu abu tėvai savo šeimose buvo auklėjami panašiai. Jis gali ir nesutapti, jei tėvai patyrė kitokią auklėjimo ir vadovavimo šeimai būdą. Todėl ir auklėjimo stilių gali būti įvairių.

Anot Z. Bajoriūno (1994). Kiekvienos šeimos auklėjimo stilius yra jos taikomo vaikui poveikio metodų ir būdų pasekmės.

Auklėjimas padeda suprasti žmogaus savitumą ir esmę, šio proceso metu atsiskleidžia požiūris į žmogų apskritai. Auklėjimo stilius yra tipinės įvairiasluoksnės auklėjamosios tikrovės išraiškos forma.

Auklėjimo stiliai gali būti apibūdinamas kaip reliatyviai integruotos, bendros ir išreikštos auklėjamojo elgesio galimybės, nusakomos tipiniais auklėjamosios praktikos kompleksais. Šis pakankamai platus požiūris į auklėjimo stilių pateikiamas ir psichologijos terminų žodyne (1993). Auklėjimo stilius lemia auklėtinio veiksmų erdvę ir laisvės laipsnį priimant sprendimus ir formuojant požiūrį. Neigiami, destruktivūs tėvų draudimai veikia fatališkai ir sukelia neurotinius, psichotinius, maniakiškus arba delinkventinius gyvenimo pokyčius. Draudimai gali būti periodiškai pareiškiama tiesiogiai ar pakitusia forma. Taigi auklėjimo stiliai reiškiasi įvairiais tėvų pamokymais ir elgesio nuorodomis.

Tėvų asmenybės lemia auklėjimo stilių, kuris gali būti nevienodas, tai yra nesutapti. Kartais vaikas gali būti veikiamas dviejų (kartais ir daugiau) auklėjimo stilių vienu metu. Bėgant laikui, tėvai paprastai prisitaiko arba neprisitaiko prie vienas kito auklėjimo stiliaus. Prisitaikymas ne visuomet yra konstruktyvus. Auklėjimo stilius turi įtakos ne tik vėlesniam sėkmingam asmenybės įsitraukimui į visuomenę, bet ir galimai asocialiai veiklai.

Brophy (1977) pateikia *auklėjimo stilių modelį*, kur skirtingi tėvų požiūriai į vaikų auklėjimą gali būti nagrinėjami remiantys dviem pagrindinėmis fundamentaliomis dimensijomis: meilė – priešiškus ir kontrolė – autonomija. Šio autoriaus tyrimo rezultatai rodė, jog meilė – priešiškus dimensija ir kontrolės – autonomijos dimensija nekoreliuoja tarpusavy. Šis autorius pažymi, kad meilės arba priešiškus dimensija nurodo tą laipsnį, kuriuo tėvai myli ir vertina savo vaiką. Tėvai, kurie labai vertina savo vaiką, jaučia stiprią meilę ir priimtinumą jo atžvilgiu, būtų pažymėti ašies viršuje. Tėvai, kurie atmeta, nemėgsta savo vaiko, jaučia jam priešiškus, būtų ašies apačioje.

J. Drophy (1977) teigia, kad tėvai, derinantys leidimą su priešiškus, linkę išauklėti antisocialų, agresyvių vaiką. Tėvų, derinančių priešiškus su didele kontrole, vaikai pasižymi žema savigarba, kaltės jausmu ir bendromis neurotinėmis tendencijomis.

R. Žukauskienė (1996) išskiria autoritarinį, viską leidžiantį ir autoritetingąjį tėvų auklėjimo stilių. V. Rajackas (2002) gana panašiai išskiria autoritarinį, laisvąjį (liberalųjį) ir demokratinį stilių.

Demokratinis arba autoritetingasis stilius pasižymi dažnu tėvų ir vaikų bendravimu, palankumu, širdingumu, dėmesingumu jam; leidžiama vaikams patiems siūlyti, spręsti, rinktis veiklą, sumanymą, atlikimo būdą, priemones. Demokratiškai auklėjamiems labiau nei kitiems vaikams, būdingas intelektualumas, turtingesnis žodynas, noras dirbti, tikėjimas sėkme, ryžtingumas, sumanumas, aktyvumas, empatiškus, vaiko įtraukimas į šeimos problemų svarstymą, atsižvelgiama į jo nuomonę. Šie tėvai iš dalies panašūs į autoritarinius tėvus, nes jie taip pat nustato tam tikras ribas ir taisykles, tačiau šeimos taisyklės šiuo atveju labiau demokratiškos nei autoritariškos. A. Gučas (1990) taip pat pastebi, kad labai svarbu, jog tėvai skirtų vaiko veiksmus, nuo jo, kaip veikėjo, asmenybės. Labai didelis skirtumas, ar pasakysime vaikui, kad tai, ką jis daro, yra bjauru, įkyru, nedora, ar, kad jis pats yra bjaurus, nedoras, įkyrus. Suaugusieji dažnai supyksta ant vaikų už jų elgesį, aprėkia, išvadina nenaudėliais. Kai vertinami vaiko veiksmai, tada jis mokosi skirti save nuo savo veiklos, nuo to, ką jis veikia. Toks skyrimas įpratina jį įsisąmoninti savo siekimus ir apgalvoti veiklos padarinius iš anksto. Vaikas nori būti mylimas ir reikalingas. To jam reikia net ir tada, kai elgiasi netinkamai. Jei vaikas nesijaučia mylimas, sulėtėja jo asmenybės raiška, o to rezultatas – besitęsiantis pyktis tėvams. Šis pyktis trukdo vaiko raidai, o vėliau, kai jis suaugęs, atspindės jo elgesyje (Campbell, 1999).

Pasak Z. Bajoriūno (1994), demokratinis vaiko auklėjimo stilius palankus jo asmenybės vystymuisi. Būdingas to auklėjimo stiliaus bruožas – vaiko įsitraukimas į kasdieninius šeimos reikalus, palaikant jo iniciatyvą ir savarankiškumą. Vaikas žino savo pareigų šeimai apimtį, bet jos nėra primestos.

Autoritarinis stilius, anot V.Rajecko (2002), pasireiškia vienvaldyste ,kai vienas žmogus daro sprendimus, tiksliai nurodo ,kas ir kaip turi būti atlikta, griežtai kontroliuoja paliepiamą vykdymą, už tinkamą veiklą, poelgius -atlygina , už netinkamus- baudžia, naudoja prievartą; liepia, draudžia, įsako, pažemina. Tokioje aplinkoje vaikai auga darbingi ,bet be iniciatyvos, priklausomi nuo suaugusiojo, konkuruojantys, nepakantūs ,pikti.Tėvų žodis šiuo atveju vaikams yra neginčytinas įstatymas, o už blogą elgesį griežtai baudžiama.Vaikai ,kuriuos auklėjant dominuoja kontrolė, draudimai, auga labiau užsisklendę, laukia nurodymų, neišmoksta savarankiškai dirbti, laikytis drausmės, nesugeba patys priimti sprendimų ir už juos atsakyti.

Liberaliuoju (laisvuoju) arba viską leidžiančiu stiliumi auklėjami vaikai auga iniciatyvūs, veiklūs, bet ne organizuoti, nepatenkinti savimi ir kitais, konfliktiški, pilni įtampos (Žukauskienė, 1996). Tėvai pateikia vaikams iš karto keletą reikalavimų ir nereikalauja jų laikytis ,slėpdami tą nekantrumą , kurį jie jaučia.

Pasak Z.Bajoriūno (1994), liberalusis vaiko auklėjimo stilius primena nenuoseklų auklėjimą arba kišimąsi į sūnaus ar dukters elgesį tik karts nuo karto.Tačiau jis iš esmės skiriasi nuo nenuoseklaus auklėjimo tuo , kad toks elgesys su vaikų yra sąmoningas ir planingas.Jam duodama pilna laisvė, sudaromos tinkamos sąlygos.Į vaiko gyvenimą tėvai kišasi tik tada, kai jis drastiškai pažeidžia visuomenės elgesio normas.

Priešmokykliniame amžiuje vaikas pradeda vertinti save .Tėvų nuomonė yra labai svarbi vaikui dar ir todėl, kad jis suvokia save ir vertina suaugusiuosius kaip labai galingus ir viską žinančius, taigi tėvų nuomonė jam yra neginčytina ir galutinė.Vaikas jaučiasi saugus ir priimtinas toks, koks tuomet yra , kai tėvai jo nelygina su kitais vaikais., kai leidžia jam bręsti savo ritmu ir tempu (Ikimokyklinukas ,1984).

Tėvų atstumtas vaikas tampa priešu aplinkiniams ,yra kerštingas, priešiškas.A.Adler (Žukauskienė ,2002) teigimu, *nepalankus tėvų auklėjimo stilius* (lepinimas ar atstūmimas) apsunkina vaiko mąsty-mą. Autoriaus manymu ,vaiko ugdymuisi pavojingesnis yra lepinimas , nes jis trikdo ugdytinio socialinio intereso vystymąsi.Vaikų ugdymo šeimoje sėkmė ar nesėkmė yra susijusi su jo gyvenamąja aplinka. Charakterio formavimąsi dažniausiai lemia socialinės sąlygos ir aplinka, kurioje žmogus gyvena:socialinės aplinkos spaudimas,socialiniai santykiai,, ugdytojų lūkesčiai.

G.Chomentauskienė (Žukauskienė ,2002) nurodo keturias vaiko nuostatas:

- Aš esu reikalingas ir mylimas, ir aš jus taip pat myliu.;
- Aš esu reikalingas ir mylimas, o jūs egzistuojate dėl manęs;

- Aš nemylimas, ber aš iš visos širdies trokštu jūsų meilės;
- Aš nereikalingas ir nemylimas, palikite mane ramybėje.

Vaikas, kuris jaučia, kad yra mylimas ir reikalingas, taip pat myli savo tėvus, save gerai vertina ir pasitiki aplinkiniais. Vaikas pozicijoje, kad jis yra reikalingas ir mylimas, o tėvai egzistuoja tik dėl jo, anksti pradeda suprasti, koks reikšmingas jis yra savo tėvams, kaip yra mylimas. Tai didina vaiko savigarbą, sukuria saugumo jausmą, bet jo elgesys dažnai neatitinka socialiai priimtino elgesio normų: toks vaikas nesiskaito su aplinkiniais, veikia neatsižvelgdamas į jų norus ir reikalavimus. Vaikui, kuris įpratęs, kad juo žavėtusi, kyla stiprios negatyvios emocijos, kai kiti vaikai taip į jį nereguoja.

Jausmas, kad yra nemylimas, ir mėginimas atsikovoti tėvų meilę būdingas „sunkiems vaikams“. Kiekvienas nelaimingas vaikas jaučia, kad tėvai jo nemyli. Vaikai, kurių tėvai nemyli, bando visaip priartėti prie savo tėvų, patenkinti jų lūkesčius.

Tėvų meilė, dėmesys ir pagarba vaikui turi didelę įtaką vaiko asmenybės formavimuisi ir elgesiui. Dauguma neigiamų vaiko asmenybės bei netinkamo elgesio bruožų galima sieti su tuo, kad vaikui nebuvo parodytas deramas dėmesys ir kad jo niekas objektyviai neįvertino. Daugumai tėvų sunku parodyti savo jausmus vaikams, nes iš savo tėvų to nėra patyrę. Vaiko pasitikėjimas savimi, jo darbštumas bei aktyvumas dažnai priklauso nuo to, kaip tėvai jį skatina ir remia. Tėvai, norintys skatinti vaiko savarankiškumą, jo veiksmus, turėtų nuolat jį girti ir ypač tada, kai jam gerai sekasi. Jei vaikui kas nors nepasiseka, tėvai turėtų reaguoti ramiai ir būtinai jam padėti. Taip vaikas įgis pasitikėjimo savo jėgomis ir pamažu ims tikėti sėkme.

Asmenybės formavimuisi didelę reikšmę turi jos vertinimas bei gerbimas. Per daug nurodinėjantys tėvai atrodo šalti ir nedraugiški, todėl vaikai dažniausiai priešinasi. Tėvai, suteikdami galimybę pasirinkti ir norėdami įrodyti, jog gerbia vaiką, kartu turėtų siekti, kad naudodamiesi laisve vaikai nepamirštų gerbti ir kitų žmonių jausmus.

M. Perceas, B. Minzel, H. Vimeris. (1990) nurodo, jog tėvai savo elgesiu vaikams pateikia tinkamo elgesio modelį: jei tėvai nori stimuluoti tinkamą vaikų elgesį, turi juos girti, gerbti bei vertinti, o kartu ignoruoti jų netinkamą elgesį. Iš tėvų vaikai mokosi socialinio bendravimo su žmonėmis, todėl vėliau savo patirtį jie taiko rinkdamiesi draugus ir gyvenimo partnerius. Tėvų ir vaikų santykiai, besiremiantys pagarba, ypač padeda auklėjant bei sprendžiant įvairias su tuo susijusias problemas.

Labai svarbu auklėjant vaikus juos pagirti. Pagirti galima žodžiu, gestais, veido išraiška, kuri vaikui suteikia daug džiaugsmo. Giriamas vaikas pajaučia savo vertę, pradeda pasitikėti savimi. Girdami vaiką, suaugę pabrėžia, kokie vertingi jo sugebėjimai, bruožai ir

pasiekimai. Pagyrimas turi būti aiškus ir pozityvus teiginys, skirtas maloniam ir tinkamam vaiko elgesiui apibūdinti.

Vaikai, ypač berniukai, viskuo stengiasi pamėgdžioti tėvą, kartoja jo įpročius, kalbėjimo manierą, bendravimo stilių, taip kaupdami savo elgesio ir santykio su aplinkiniu pasauliu patirtį. Reikėtų pažymėti, kad jeigu teigiamas tėvų (ypatingai tėvo) elgesio modelis ne visada yra perimamas, tai neigiamas, kaip taisyklė, elgesio modelis (grubumas, necenzūrinė kalba, karštakošiškumas, išorinis apsileidimas, rūkymas, alkoholio vartojimas ir kt.) vaikų yra labai greitai perimamas (. Peracas, . Minzel, Vimeris, 1990).

Vaikų auklėjimui didelę reikšmę turi palankaus psichologinio klimato šeimoje kūrimas ir išsaugojimas, stabilumo ir saugumo ugdytiniui užtikrinimas. (.Bajoriūnas, 1997).

Apibendrinant galima teigti, kad motinos ir tėvo asmenybės turi ypatingą įtaką vaikų auklėjimo stiliui šeimoje. Koks auklėjimo stilius šeimoje vyraus, priklauso nuo asmeninių tėvų ypatybių .

6.PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MOKYKLINIO BRANDUMO TYRIMAS

6.1 Tyrimo metodika

Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumas mokyklai buvo vertinamas dviem testais: J. Jiraseko modifikuotu A. Kerno mokyklinės brandos testu (Zambacevičienė, 1989, p. 13-18) ir „Kontrolinio piešimo metodika“ (Kognityvinės vaiko raidos tyrimo užduotys, 2004). Vaiko tyrimas- individualus.

Vaiko mokyklinės brandos tyrimas J. Jiraseko modifikuotu A. Kerno testu

Šį testą sudaro 3 užduotys:

1. Vyro figūros piešimas;
2. Sakinio, parašyto rašytinėmis raidėmis, kopijavimas;
3. Geometrinės figūros, sudarytos iš taškų grupės, kopijavimas.

Visos trys užduotys reikalauja subtilios motorikos, koordinuoto matymo ir atitinkamo rankos judesių išsivystymo lygio. Pirmoji užduotis leidžia preliminariai įvertinti vaiko protinį išsivystymą, antroji ir trečioji duodama tokiu tikslu – vaikas turi valios pastangomis priversti save atlikti mažai patrauklią užduotį. Visa tai yra svarbios mokymosi mokykloje prielaidos. Kadangi antroje ir trečioje užduotyse operuojama abstrakčia medžiaga (raidės, taškai), tai leidžia nustatyti, ar supranta vaikas užduoties (mėgdžiojimo pagal duotą pavyzdį) principą ir jį įsisavina (Ališauskas, 1988).

Tyrimo eiga: vaikui duodamas standartinis balto popieriaus lapas. Jo kairiajame viršutiniame kampe užrašoma vardas, amžius. Lapo viršutinėje dalyje tiriamasis piešia žmogų (vyrą), o žemiau, dešinėje, pagal pavyzdį, esantį kairėje lapo pusėje, kopijuoja sakinį ir taškų grupę. Vaikas užduotis atlieka paprastu pieštuku. Laikas neribojamas.

Testo įvertinimas: J. Jiraseko testo atlikimas vertinamas penkiabale sistema. Kiekviena užduotis vertinama atskirai. J. Jirasekas pateikia orientacinius grafinius vertinimo modelius, kuriais vadovaujantis įvertinamos atliktos užduotys.

Pirmosios užduoties – vyro figūros piešimas – vertinimas:

5 balai: nupiešta figūra turi galvą, liemenį ir galūnes, galvą su liemeniu jungia kaklas, kuris ne didesnis už liemenį. Ant galvos yra plaukai, kuriuos gali dengti skrybėlė ar kepurė, šonuose ausys, veide – akys, nosis ir burna. Rankos užbaigiamos plaštakomis su penkiaais pirštais. Kojos apačioje užlenktos, rūbai vyriški, piešinys nupieštas vadinamuoju sintetiniu būdu.

4 balais: atitinka tokius pačius reikalavimus kaip ir vertinant 5 balais, tik vaizdavimo būdas – ne sintetinis. Gali trūkti trijų elementų – kaklo, plaukų, vieno rankos piršto, bet tik ne veido dalies;

3 balai: piešinyje žmogus turi galvą, liemenį ir galūnes. Rankos ir kojos nupieštos dviguba linija, gali trūkti ausų, kaklo, plaukų, rūbų, pirštų ir pėdų;

2 balai: piešinys yra primityvus: žmogus su liemeniu, galūnės (pakanka vienos poros) pavaizduotos paprastomis (ne dvigubomis) linijomis;

1 balas: figūra pavaizduota be aiškaus liemens („galvakojis“) arba abiejų galūnių.

Antrosios užduoties – sakinio, parašyto rašytinėmis raidėmis, kopijavimo vertinimas:

5 balais: pavyzdys pamėgdžiojamas visiškai patenkinamai (perskaitymo prasme), raidžių dydis neviršijamas dvigubai nei pateikta pavyzdyje, pirma raidė didžioji, raidės sujungtos į tris žodžius, viršuje padėtas taškelis, nukopijuotas sakiny pasviręs ne daugiau kaip 30° nuo horizontalios linijos;

4 balais: įskaitomas pavyzdžio nukopijavimas. Raidžių dydis ir pasvirimas nefiksuojami;

3 balais: nukopijuotas sakiny suskaidytas mažiausiai į dvi dalis ir galima pažinti ne mažiau kaip keturias pavyzdžio raides;

2 balais: visuma dar primena parašytą eilutę ir į duotą pavyzdį panašios bent dvi raidės;

1 balu vertinami braukymai, keverzonės, kurie visiškai nepanašūs į duotą pavyzdį.

Trečiosios užduoties – taškų grupės kopijavimo vertinimas:

5 balai: pavyzdys pamėgdžiotas beveik tobulai. Gali būti tik nedidelis vieno taško nukrypimas eilėje ar stulpelyje, leistini mažesni matmenys ir ne didesnis kaip 1,5 karto padidinimas;

4 balais: taškų skaičius ir išdėstymas toks pat kaip pavyzdyje, bet galimas trijų taškų nukrypimas neviršijant pusės atstumo tarp eilių ar stulpelių;

3 balai: visuma pagal kontūrą panaši į pavyzdį, tačiau į aukštį ir į plotį padidinta ne daugiau kaip du kartus. Taškų skaičius neteisingas, bet jų ne daugiau kaip 20 ir ne mažiau kaip 7. leistinas bet koks struktūros pasvirimas;

2 balais: piešinys pagal kontūrą nepanašus į pavyzdį, tačiau sudarytas iš taškų. Piešinio dydis ir taškų kiekis neturi reikšmės, tačiau kitokios formos nei taškai neleistinos;

1 balu vertinami braukymai ir keverzonės.

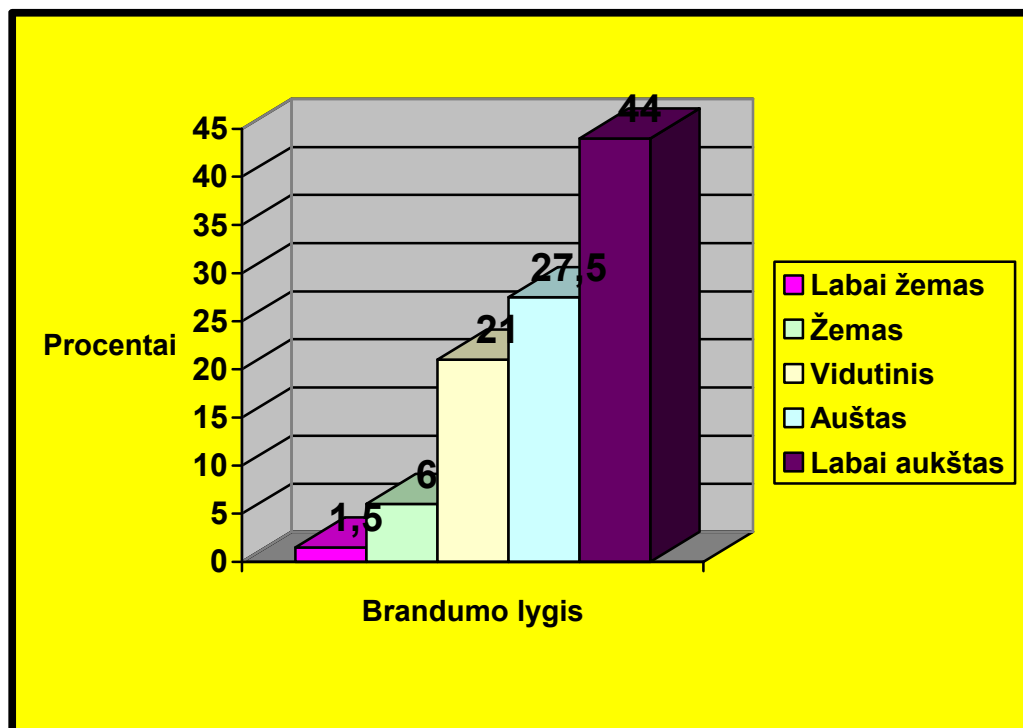
Susumavus visų trijų užduočių balus, nustatomas subrendimo mokyklai lygmuo.

Subrendimo mokyklai lygmenys šiame darbe išskirti pagal A.Ališausko (1998) pasiūlytą vertinimo skalę, sudarytą eksperimentuojant su lietuviais vaikais:

- 14–15 balų – labai aukštas;
- 11-13 balų – aukštas;
- 8-10 balų – vidutinis;
- 5-7 balai – žemas;
- 3-4 balai – labai žemas.

6.2. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Vaikų brandumo mokyklai įvertinimas J. Jiraseko A. Kerno testu pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Prieš mokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai lygis matuojant Jiraseko metodika (N=200)

Tyrimo rezultatai rodo, kad matuojant brandumo lygį Jiraseko- A.Kerno metodika, priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo lygis mokyklai yra labai panašaus lygio kaip ir matuojant kontrolinio piešinio metodika, tai reiškia, jog tyrimas atliktas kokybiškai ir testų rezultatai patikimi. 44% vaikų yra labai aukšto brandumo lygio, 27,5% vaikų yra aukšto brandumo lygio. Minėtuosius rezultatus sudėjus galima teigti, jog 71,5% vaikų yra visiškai pasiruošę mokytis mokyklose.

1 lentelė

Mokinių brandumo mokyklai lygio rangų miesto ir kaimo ikimokyklinėse įstaigose analizė

Brandumas mokyklai	Rajone		Mieste		Mann-Whitney U	Z	p
	N	rangas	N	rangas			
Jiraseko A. Kerno testo rezultatai	100	102,13	100	98,87	4837,000	-0,424	0,672

2 lentelės duomenys rodo, jog nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp rajonuose besimokančių ir miestuose besimokančiųjų priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai lygio ($p=0,672$, o tai reiškia, jog gautoji reikšmė yra mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį 0,05, todėl p reikšmė yra statistiškai nereikšminga). Iš tyrimo rezultatų matoma, jog rajonuose besimokančiųjų priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo lygis yra šiek tiek didesnis (vidutinis rangas 102,13; rangų suma yra lygi 10213,00) nei miestuose besimokančiųjų (vidutinis rangas 98,87; rangų suma 9887,00), tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas, kai $Z=-1,006$, $p=0,315$. Tikėtina, kad ir rajono ir miesto priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai lygis yra beveik vienodas.

Vaiko mokyklinės brandos tyrimas Kontrolinio piešimo stebėjimo metodu

Kontrolinio piešimo stebėjimo metodikos autorė – T.Krogh. Metodikos tikslas- nustatyti vaikų pasiruošimą mokyklai bei numatyti mokyklinius pasiekimus. Tai yra struktūrinis stebėjimas: atliekant vaikams užduotis, žiūrima, kaip mokiniai supranta žodines instrukcijas, kokia yra jų motorinė koordinacija, kaip ilgai gali susikaupti dirbdami, ar reikalinga pagalba (Sturlienė, 1995).

Kontrolinio piešimo stebėjimo metodika leidžia įvertinti ne tik vaiko pasirengimą mokyklai, bet ir jo emocinę būseną, socialinę brandą, bendravimo ir veiklos stiliaus ypatumus (Žiulytė, Jusevičienė, 1995).

Tyrimas individualus.

Tyrimo eiga: vaikui pateikiamas baltas popieriaus lapas ir pieštukas ir paprašoma įvykdyti duodamus nurodymus (nurodymas antrą kartą nekartojamas). (Kognityvinės vaiko raidos tyrimo užduotys, 2004).

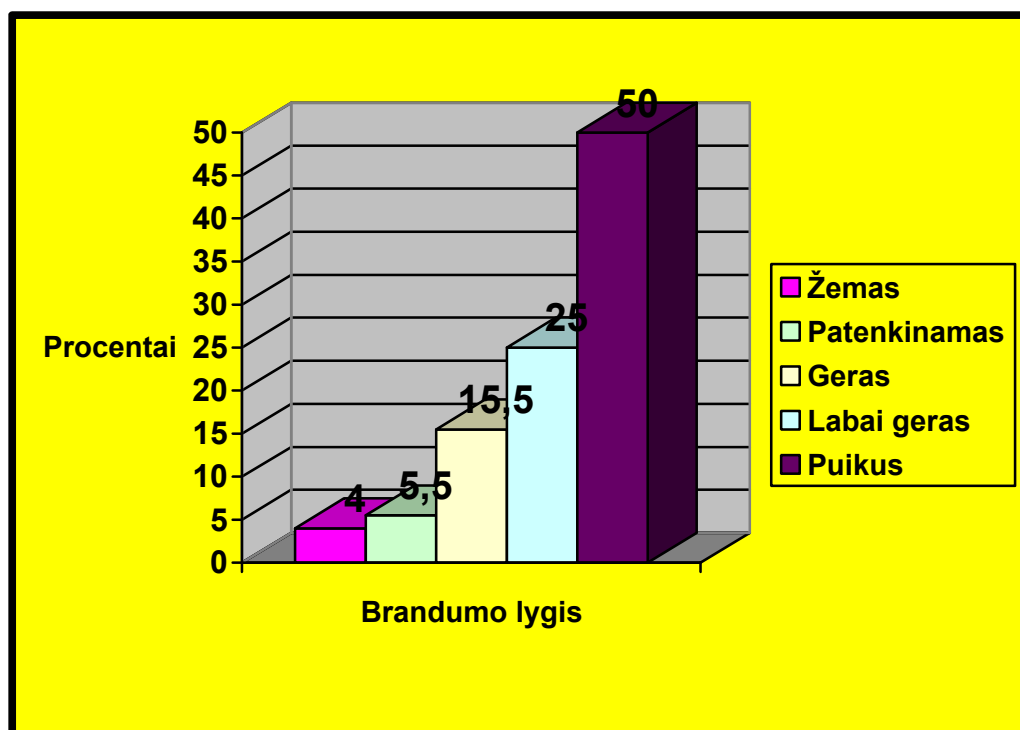
1. Lapo viduryje nupiešk mažą rutuliuką.
2. Nupiešk liniją nuo rutuliuko į vieną lapo kampą.
3. Nupiešk linijas nuo rutuliuko į kitus lapo kampus.
4. Rodydamas pirštu garsiai suskaičiuok, kiek gavai kambarių?
5. Nupiešk liniją nuo rutuliuko į lapo krašto vidurį.
6. Nupiešk linijas nuo rutuliuko į kitus lapo kraštus. Dabar vėl suskaičiuok kiek „kambarių“ gavai?
7. Pasirink kurį nors vieną kambarį ir jame nupiešk tris linijas. Jos turi būti skirtingo ilgio.
8. Pereik į kitą „kambarį“ ir jame nupiešk tris trikampus, vidurinis turi būti mažiausias.
9. Mažiausią trikampį pažymėk kryželiu.
10. Nupiešk keturis apskritimus, du iš jų turi būti vienodo dydžio. Vienodus pažymėk kryželiais.
11. Nupiešk keturis kvadratus iš eilės. Paskutinis turi būti didžiausias.
12. Nupiešk obelį. Ant obels yra trys obuoliai, o ant žemės – penki obuoliai.
13. Nupiešk namą. Namas turi duris, tris langus ir nuolaidų stogą. Ant stogo yra kaminas, iš jo rūksta dūmai. Prie namo yra vėliava, šviečia saulė.
14. Nupiešk žmogų.
15. Nupiešk katina.

Tyrimo vertinimas: Kiekviena pateikta užduotis vertinama atskirai ir, jei ji teisingai atlikta, skiriamas vienas balas (vertinimo skalė pateikta 1 priede). Maksimalus balų skaičius yra 40. Pagal surinktų balų skaičių skiriami tokie piešinio atlikimo vertinimai:

- 36-40 balų – puikus.
- 31-35 balai – labai geras;
- 25-30 balų – geras;
- 19-24 balai – patenkinamas;
- iki 18 balų – žemas (Kognityvinės vaiko raidos tyrimo užduotys, 2004).

Vaikų brandumo mokyklai įvertinimas „Kontrolinio piešimo stebėjimo metodika pateiktas 2 paveiksle.

2pav. Priešmokyklinis amžiaus vaikų brandumo mokyklai lygis matuojant Kontrolinio piešimo metodika (N=200)

Tyrimo rezultatai rodo (2 paveikslas), kad pusę tiriamųjų brandumo lygis mokyklai yra labai aukštas. Vadinasi, pusė priešmokyklinio amžiaus mokinių yra pasiruošę mokytis mokyklose, o 20%

vaikų yra labai gero brandumo lygio. Sudėjus šiuos duomenis gauname, jog 75% mokinių tikrai yra pasiruošę mokytis mokyklose.

2 lentelė

Mokinių brandumo mokyklai lygio rangų miesto ir rajono ikimokyklinėse įstaigose analizė

Brandumas mokyklai	Rajone		Mieste		Mann-Whitney U	Z	p
	N	rangas	N	rangas			
Kontrolinio piešimo rezultatai	100	93,89	100	107,11	4338,500	-1,758	0,079

2 lentelės duomenys rodo, kad nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp mieste besimokančių priešmokyklinukų ir kaime besimokančių brandumo mokyklai. Tai rodo p reikšmė, kuri šiuo atveju yra mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygį ($p=0,079 < 0,05$). Paskaičiavus Z statistiką paaiškėjo, jog mieste besimokantys priešmokyklinio amžiaus vaikai yra šiek tiek brandesni (vidutinis rangas yra 107,11; rangų suma 10711,50) nei rajonuose besimokantys vaikai (vidutinis rangas yra 93,89; rangų suma yra 9388,50). Tai reiškia, jog ir miesto ir rajono ikimokyklinėse įstaigose besimokantieji priešmokyklinio amžiaus vaikai yra beveik to paties brandumo lygio matuojant jų brandumą kontrolinio piešinio metodika.

7. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MOKYKLINIO NERIMO TYRIMAS

7.1 Tyrimo metodika

Priešmokyklinio amžiaus vaikų mokykliniam nerimui tirti taikyta A.M.Prichožan (1999) metodika. Ji skirta 6-9 metų vaikams. Tyrimo metu naudojama apklausa (atviri, tiesioginiai, priešastiniai klausimai), Tyrimo medžiaga - 2 rinkiniai piešinių po 12 kiekviename. Rinkinys A skirtas mergaitėms, rinkinys B – berniukams. (2 priedas).

Tyrimas individualus. Vaikai apklausiami jiems įprastoje aplinkoje. Prieš pradėdant pokalbį vaikams pateikiama bendra instrukcija.

Instrukcija tiriamajam: „Aš tau parodysiu paveikslėlius, o tu papasakosi apie juos. Paveikslėliai neįprasti. Pažiūrėk, visi suaugusieji ir vaikai nupiešti be veidų (rodomas 1 paveikslėlis). Tai padaryta todėl, kad būtų įdomiau galvoti. Aš parodysiu 12 paveikslėlių, o tu sugalvosi, kokia kiekviename paveikslėlyje berniuko (mergaitės) nuotaika ir kodėl jo (jos) tokia nuotaika. Tu esi matęs, kaip nuotaika atspindi mūsų veiduose: kada nuotaika gera- veidas linksmas, džiaugsmingas, laimingas, o kai bloga – liūdnas, nelaimingas. Taigi, aš parodysiu tau paveikslėlį, o tu papasakosi, koks berniuko (mergaitės) veidas- linksmas, liūdnas ar dar kitoks, ir paaiškinsi, kodėl jo (jos) toks veidas“.

Užduoties atlikimas pagal 1 paveikslėlį – mokomasis. Rodant paveikslėlį, galima kartoti instrukciją, siekiant, kad vaikas ją suprastų. Po to vienas po kito pateikiami likę paveikslėliai. Parodant kiekvieną paveikslėlį, kartojami klausimai:

Koks mergaitės (berniuko) veidas?

Kodėl jo (jos) toks veidas?

Vaikų pasakojimai išanalizuojami ir vertinami pagal 2 -11 paveikslėlius. 12-as paveikslėlis skirtas tam, kad vaikas tyrimą užbaigtų teigiamu atsakymu. Be to, atkreipiamas dėmesys į retus atvejus, kada situacija paveikslėlyje interpretuojama neigiamai.

Bendras nerimo lygmuo apskaičiuojamas pagal „neigiamus“ tiriamųjų atsakymus, kurie apibūdina vaiko nuotaiką paveikslėlyje kaip liūdną, nelaimingą, piktą. Nerimastingu laikomas vaikas, kuris 7 ir daugiau kartų neigiamai apibūdino pavaizduoto vaiko nuotaiką.

7.2 TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

3 lentelė

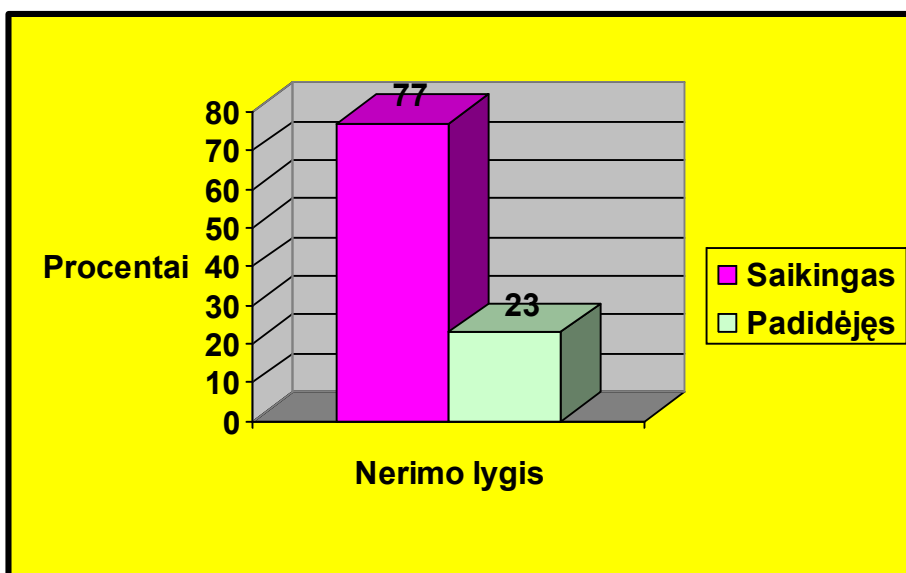
Mokinių nerimo lygio rangų miesto ir rajono ikimokyklinėse įstaigose analizė

Nerimo lygis	Rajone		Mieste		Mann-Whitney U	Z	p
	N	rangas	N	rangas			
A.M.Prichožan metodika	100	103,50	100	97,50	4700,000	-1,006	0,315

3 lentelės duomenys rodo, jog nėra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp rajonuose besimokančių ir miestuose besimokančiųjų priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimo lygio ($p=0,315$, o tai reiškia, jog gautoji reikšmė yra mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį $0,05$, todėl p reikšmė yra

statistiškai nereikšminga). Iš tyrimo rezultatų matoma, jog rajonuose besimokančiųjų priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimo lygis yra šiek tiek didesnis (vidutinis rangas 103,50; rangų suma yra lygi 10350,00) nei miestuose besimokančiųjų (vidutinis rangas 97,50; rangų suma 9750,00), tačiau šis ryšys yra statistiškai nereikšmingas, kai $Z=-1,006$, $p=0,315$. Tikėtina, kad ir rajono ir miesto priešmokyklinio amžiaus vaikai patiria panašaus lygio nerimą.

Mokyklinio nerimo lygmenys pateikti 3 paveiksle.

3 pav. Priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimo lygis (N=200)

Tyrimo rezultatai rodo, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų nerimas, matuojant A.M.Prichožan metodika, nėra labai didelis. Tik 23% tiriamųjų turi padidėjusį nerimo lygį, vadinasi, 77% vaikų nejaučia padidėjusio nerimo. Tokie rezultatai gali reikšti, jog dauguma vaikų gali drąsiai ruoštis mokyklai, nes jų emocinė būseną yra stabili, tikėtina, jog jie jausis gerai, todėl mokymosi sunkumams yra pasiruošę.

Vaikų paveikslėlių interpretacijos

Situacijos	Vaikai, neigiamai interpretavę situacijas (N=200)				Dažniausi atsakymai
	Miesto vaikai (N=100)		Kaimo vaikai (N=100)		
	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	
1. Trys vaikai eina į (iš) mokyklos, vienas vaikas žiūri pro langą.	64%	68%	73%	60%	Laukia kol ateis mama jos-(jo) parsivesti; susirgo, negali eiti, pramigo ir nespėjo apsirengti.
2. Keturi vaikai žaidžia sustoję ratu.	33%	23%	7,6%	2,12%	Nepriima žaisti, nemoka žaisti, neduoda kamuolio.
3. Mama ir vaikas kalbasi.	42%	38%	63%	43%	Neklauso mamos, mama pyksta, išsitepė drabužius, prašo mamos pas draugus, o mama neišleidžia.
4. Keturi vaikai ir mokytoja kalbasi.	77%	68%	48%	61%	Neklauso mokytojos, labai triukšmauja, nepriima mergaitės -(berniuko) žaisti.
5. Du vaikai klasėje sėdi suoluose, ant lentos užrašytas uždavinys.	58%	55%	63%	45%	Neturi su kuo rašyti, nesupranta užduoties, galvoja, kaip išspręsti užduotį, nemoka užduoties.
6. Prie stalo sėdi mokytoja, ant stalo padėtas atverstas sąsiuvinys, trys	69%	43%	71%	23%	Nepadarė namų darbų, neatsinešė sąsiuvinio, ar knygos, mokytoja pastatė prie sienos, mokytoja jos-

vaikai priėję prie stalo žiūri, ką rodo mokytoja, o vienas vaikas stovi toliau nuo visų prie sienos.					(jo) nepakvietė.
7. Vaikas sėdi namuose prie rašomojo stalo, ant stalo atverstas sąsiuvinys ir padėta knyga.	1,8%	21%	1,8%	2,1%	Nepatinka skaityti, nori eiti pas draugus žaisti, nesupranta kaip daryti, pavargo skaityti.
8. Klasėje prie lentos stovi mokytoja ir mokinys, jie kalbasi.	45%	77%	42%	47%	Nemoka rašyti lentoje, nenori rašyti lentoje, blogai parašė, nesupranta ką reikia rašyti.
9. Du vaikai tarpusavyje kalbasi, o vienas vaikas stovi nuošaliau.	100%	96%	98%	97%	Nepriima žaisti, neturi draugų, nesulaukia draugų.
10. Mokinys atėjęs į mokyklą rengiasi. Rūbinėje kabo paltai. Klasės durys uždarytos.	89%	74%	61%	85%	Pavėlavo į pamoką, nėra klasės draugų, visi vaikai jau klasėje, niekas nelaukia jos (jo).

Vertinant pasakojimus, daugiausia nerimo visiems vaikams sukėlė 3,5,8, ir 9-a situacijos. Trečioji situacija didesnę nerimą sukėlė mergaitėms. Šioje situacijoje daugiau kaip pusė tirtųjų nurodė, kad mama pyksta, bara, priekaištauja. Septintoje situacijoje, vaikui ruošiant namų darbus, 21% miesto berniukų savo atsakymuose vaiką apibūdino liūdną, nusiminusį, o mergaitėms ši situacija nerimo nesukėlė. 5,6, situacijose – didesnis mokyklinis nerimas jaučiamas mergaičių atsakymuose. Analizuojant 9 situaciją, tiek mergaitėms, tiek berniukams nerimą kelia draugų neturėjimas.

Atsižvelgiant į situacijų apibūdinimą, galima teigti, kad mergaitėms ypač svarbus bendravimo su bendraamžiais, draugystės ryšiai. Berniukų atsakymuose labiau atsispindi tėvų ir pedagogų galimas pyktis, bausmių taikymas.

8.TĖVŲ AUKLĖJIMO STILIAUS TYRIMAS

8.1 Tyrimo metodika

Priešmokyklinio amžiaus vaikų auklėjimo stiliaus šeimoje tyrimui buvo panaudotas J.Markovskajos (2000) „Tėvų ir vaikų sąveikos klausimynas“, kurį anonimiškai pildė tėvai. Tyrimo tikslas- nustatyti, kaip tėvai suvokia ir vertina savo santykius su vaiku. Klausimyną sudaro 60 teiginių.

Teiginiai vertinami 5 balų skale: 1- ne (visiškai nesutinku); 2 –greičiau ne, nei taip; 3 – ir taip, ir ne; 4- dažniausiai taip; 5- be abejo taip (visiškai sutinku)

Klausimyną: „Tėvų ir vaiko sąveika“ sudaro dešimt skalių:

1.Nereiklumas- reiklumas (1,13,25,37,49). Šios skalės duomenys parodo tėvų reiklumo lygį, kuris pasireiškia tėvų ir vaiko sąveikoje. Kuo aukštesni šios skalės duomenys, tuo reiklesni tėvai, tuo didesnės atsakomybės tikimasi iš vaiko.

2.Švelnumas – griežtumas (2,14,26,38,50). Pagal šios skalės rezultatus galima spręsti apie griežtumo mastą, taikoma vaikui, apie taisyklių, kurios pasireiškia tėvų ir vaikų santykiuose griežtumą, apie prievartos vaikui lapsnį.

3. Autonomiškumas – kontrolė (3,4,15,16,27,28,39,40,51,52). Kuo aukštesni šios skalės rodikliai, tuo labiau kontroliuojamas vaiko elgesys. Didelė kontrolė gali pasireikšti smulkmeniška globa, įkyrumu, suvaržymu. Kontrolės vaikui stoka gali pasireikšti visapusiška vaiko autonomija, laisve, abejingumu ar perdėtu gėrėjimuisi. Kontrolės stoka gali pasireikšti ir dėl tėvų siekio išugdyti vaiko savarankiškumą.

- 4. Emocinis šaltumas – artumas** (5,17,29,41,53). Ši skalė atspindi tėvų artumo su vaiku supratimą.
- 5. Ignoravimas – priėmimas** (6,7,18,19,30,31,42,43,54,55). Ši skalė atspindi bazinį tėvų elgesį su vaiku. Vaiko asmenybės bruožų ir elgesio apraiškų priėmimą arba ignoravimą. Vaiko kaip asmenybės palaikymą, svarbų jo vystymuisi, jo savęs vertinimui. Tėvų elgesį vaikas gali suprasti kaip palaikymą arba kaip ignoravimą.
- 6. Bendradarbiavimo nebuvimas – bendradarbiavimas** (8,20,32,44,56). Bendradarbiavimas geriausiai atspindi vaikų ir tėvų sąveiką. Bendradarbiavimas yra vaiko įtraukimo į sąveiką, jo teisių ir privalumų pripažinimas. Tokia sąveika atspindi lygybę ir partneriškumą tėvų ir vaikų santykiuose. Bendradarbiavimo nebuvimas rodo autoritarinį auklėjimo stilių.
- 7. Nerimas dėl vaiko** (9,21,33,45,57). Ši skalė atspindi sąveikos tarp vaiko ir tėvų pobūdį ir atspindi santarvės aktualumą skirtingose gyvenimiškose situacijose.
- 8. Nenuoseklumas – nuoseklumas** (10,22,34,46,58). Tėvų nuoseklumas yra svarbus sąveikos rodiklis. Šios skalės rodikliai atspindi tėvų nuoseklumą ir pastovumą savo reikalavimams santykiuose su vaiku. Tėvų nenuoseklumas gali būti emocionalaus nestabilumo, auklėjimo nestabilumo, atstumiančio požiūrio į vaiką pasekmė.
- 9. Auklėjimo priešprieša šeimoje** (11,23,35,47,59). Šios skalės rezultatai atspindi tėvų savęs vertinimo įtaką vaikui, parodo, kiek tėvų nuomonė, poelgiai, veiksmai įtakoja vaiko elgesį.
- 10. Pasitenkinimas santykiais su vaiku** (12,24,36,48,60). Pagal šios skalės rezultatus galima spręsti apie bendrą tėvų pasitenkinimą santykiais su vaiku. Žemas pasitenkinimo lygis parodo sutrikusius tėvų ir vaikų santykius, galimus konfliktus ar rūpestį dėl susikloščiusių šeimyninių aplinkybių.
- Skalės apskaičiuojamos sudedant atitinkamų teiginių įvertinimus. Atvirkštinių teiginių (3,4,6,7,9,10,13,14,18,19,22,31,34,38,39,41,43,46,48,50,52,54,57,58) atsakymai paverčiami balais tokiu būdu.

Atsakymai : 1   2   3   4   5

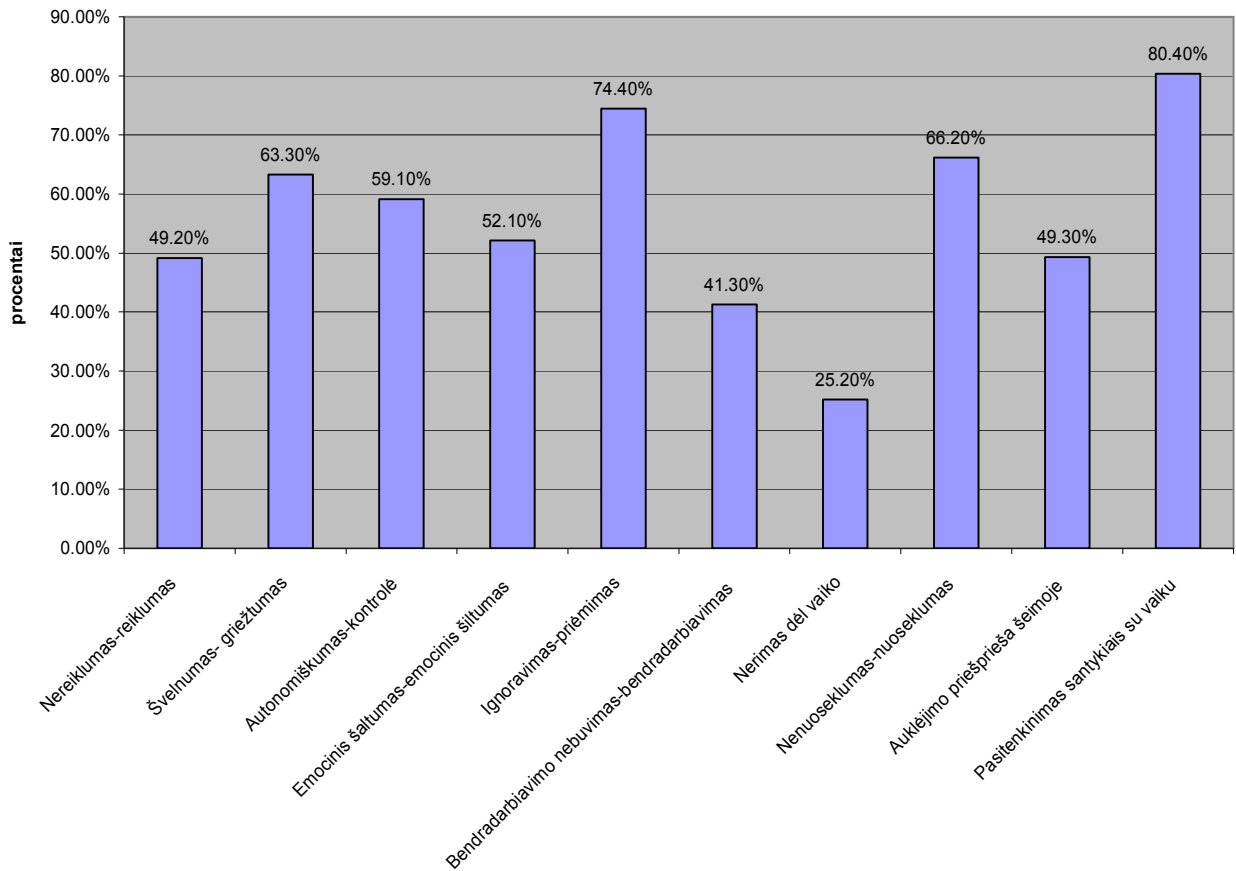

Balai : 5 4 3 2 1

3 ir 5 skales sudaro 10 teiginių, todėl gauti skalių rezultatai dalijami iš dviejų. Gauti balai perskaičiuojami procentinėmis reikšmėmis.

8.2.TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Duomenys apie tirtų vaikų ir jų tėvų santykius pateikti 4-e paveiksle.

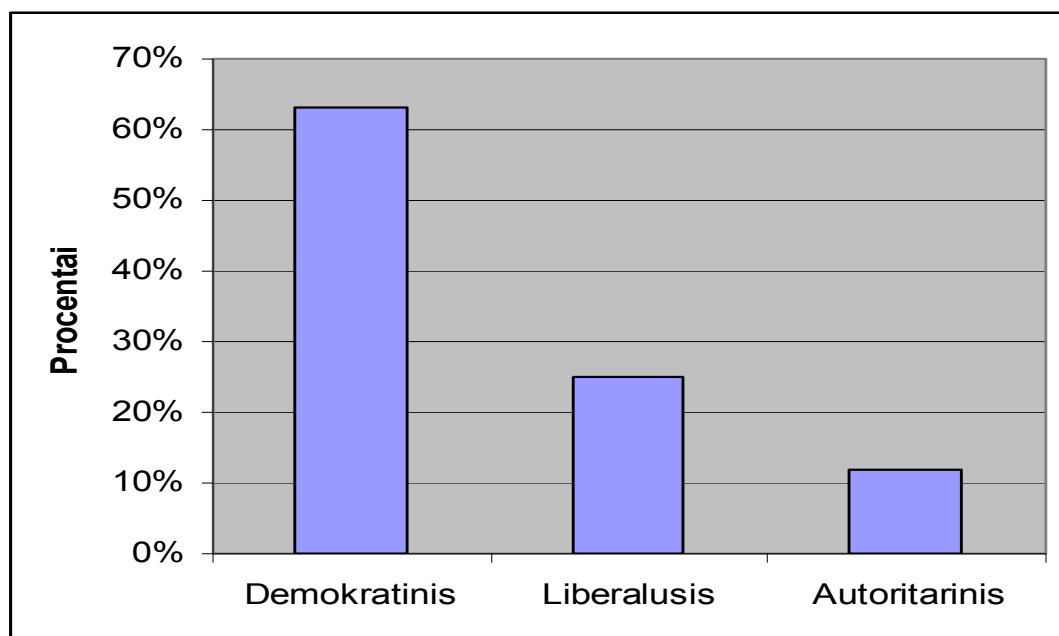

4pav. Tėvų santykių su vaikais įvertinimo rodiklių procentinis pasiskirstymas.

Iš paveiksle pateiktų skalių vidurkių išreikštų procentais matyti, kad dauguma tyrime dalyvavusių tėvų yra patenkinti savo santykiais su vaikais (10 skalė). Tėvų ir vaikų sąveikoje taip pat yra būdingas ir vaikų priėmimas (5 skalė), auklėjimo nuoseklumas (8 skalė). Nerimo dėl vaiko skalės vidurkis yra mažiausias palyginus su kitomis skalėmis. Tėvai nėra ypatingai reiklūs (1 skalė) auklėdami savo vaikus. Tyrime dalyvavusioms šeimoms nėra būdinga auklėjimo priešprieša (9

skalė). Daugiau nei pusės tyrime dalyvavusių tėvų auklėjime pasireiškia griežtumas, kontrolė (2 ir 3 skalė).

Tyrimo tikslu- (siekiant gauti labiau apibendrintus duomenis) atsižvelgiant į klausimyno skalių apibūdinimą jos buvo sujungtos išskiriant šiuos tradicinius auklėjimo šeimoje stilius: *autoritarinis* (reiklumas, griežtumas, kontrolė, emocinis šaltumas, atstumimas, bendradarbiavimo nebuvimas), *liberalusis* (nereiklumas, švelnumas, nenuoseklumas, auklėjimo priešprieša šeimoje, nerimas dėl vaiko), *demokratinis* (emocinis artumas, priėmimas, bendradarbiavimas, nuoseklumas, autonomiškumas, pasitenkinimas savo santykiais).

5pav. Auklėjimo stiliai šeimoje (n=200)

Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai tėvai auklėja vaikus demokratiškai. Tai reiškia, kad šeimose auklėjimas yra pagrįstas dideliu emociniu artumu vaikui, jų šiltais tarpusavio santykiais. Vaikas, augdamas pas tokius tėvus žino savo teises, kas yra galima, o kas ne. Vaiko nuomonė visuomet yra svarbi ir reikalinga, ji visuomet išklausoma. Tokie tėvai pasitiki savo vaiku ir džiaugiasi jo pasiekimais, net jei jie nėra patys geriausi.

Mažiau būdingas buvo liberalusis auklėjimo stilius. Jį praktikuojant šeimose dominuoja šilti santykiai, didelė laisvė suteikiama vaikui. Tačiau labai dažnai tokiose šeimose vaikai nežino savo vietos, kas jiems yra leidžiama, o kas ne, todėl kiekvieną kartą tėvai taisykles turi pakeisti iš naujo,

o tai sukelia didelius nesusipratimus ir konfliktus šeimose. Liberalus auklėjimo stilius šeimose inspiruoja tėvų nuogastavimus dėl vaiko gerovės, jo ateities, todėl ir vaikui darosi neramu. Tokios situacijos kyla dėl nenuoseklaus auklėjimo ir per laisvo požiūrio į vaiką, kaip į suaugusį, kuris turėtų viską žinoti pats.

Gauti duomenys rodo, jog nedidelis procentas tėvų vaikus auklėja autoritariškai, todėl galima sakyti, jog šiuolaikiniai tėveliai vaikams suteikia daugiau laisvės veikti, skiria jiems daugiau dėmesio ir meilės. Tačiau remiantis tyrimo duomenimis penktadaliui tėvų yra būdingas autoritarinis auklėjimo stilius. Tai rodo, kad trūksta pedagoginio švietimo tėvams, kuris padėtų jiems pasirinkti teisingą auklėjimo stilių, laiduojantį vaiko gerovę.

5 lentelė

Auklėjimo stiliaus šeimoje ir mokyklinio nerimo ryšys

Mokyklinio nerimo lygmuo	Auklėjimo stilius			Iš viso
	Demokratinis	Liberalusis	Autoritarinis	
	Sk.	Sk.	Sk.	Sk.
Padidėjęs	9	16	21	46
Saikingas	89	30	35	154
Iš Viso	98	46	56	200

Gauti duomenys rodo, kad saikingas nerimas būdingiausias vaikams augantiems demokratinį ar liberalųjį auklėjimo stilių puoselėjančiose šeimose. Autoritariniu auklėjimu besivadovaujančių šeimų vaikams dažniau pasireiškia padidėjęs nerimas.

6 lentelė

Koreliacija tarp nerimo ir auklėjimo stiliaus

		NERIMAS	STILIUS
Spearman's rho	NERIMAS	r	1,000
		p	,313
		N	200

STILIUS	r	-,072	1,000
	p	,313	,
	N	200	200

Correlations

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the .05 level (2-tailed).

Statistiškai reikšmingo ryšio tarp nerimo ir auklėjimo stilių taikant Spearmano koreliacijos koeficientą nenustatyta ($r=-0,072$, $p=0,313>0,05$). Tad atlikto tyrimo duomenys rodo, jog tėvų auklėjimo stiliai neturėjo įtakos vaikų jaučiamam nerimui. Vadinasi, tirtų vaikų padidėjęs nerimas priklausė nuo kitų veiksnių, kurie šiame tyrime nebuvo numatyti. Norint juos išsiaiškinti, reikėtų platesnio pobūdžio tyrimų.

8.3. Priešmokyklinio amžiaus vaikų brandumo mokyklai, nerimo bei auklėjimo šeimoje stilių sąsajos

7lentelė

Tyrimo tikslu (siekiant gauti labiau apibendrintus duomenis) buvo ieškoma ryšių tarp vaikų mokyklinio nerimo ir jų brandumo mokyklai

Kontrolinio piešimo stebėjimo ir nerimo ryšys

	Kontrolinio piešinys	Nerimas
Kendall's tau_b Kontrolinio piešinys koreliacijos koeficientas R = p= N=	1,000 , 200	0,041 0,536 200
Kendall's tau_b Nerimas koreliacijos koeficientas R = p= N=	0,041 0,536 200	1,000 , 200

Kadangi kintamieji yra pasiskirstę pagal nenormalinę dėsnį, reiškia siekiant paskaičiuoti koreliacijas reikės taikyti Kendall' o tau b koreliacijos kriterijų, nes jis turėtų tiksliausiai atskleisti tyrimo rezultatus. Koreliacijos lentelėje pateikti duomenys rodo, kad kontrolinio piešimo metodika

nekoreliuoja su nerimo matavimo metodikos duomenimis. Kitaip sakant, nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp kontrolinio piešinio ir jaučiamo nerimo ($p=0,536$), šis ryšys yra silpnas, nes $r=-(0,041)$.

8lentelė

Koreliacija tarp brandumo lygio ir nerimo

		Brandumo lygis	NERIMA S
Brandumo lygis	r	1	-0,023
	p	,	0,742
	N	200	200
NERIMAS	r	-0,023	1
	p	0,742	,
	N	200	200

Koreliacija tarp brandumo lygio įvertinta J.Jiraseko modifikuotu testu ir nerimo tyrimas rodo, kad yra nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp nerimo ir brandumo lygio ($p=0,742$, o tai yra daugiau už $0,05$). Tai reiškia, kad mokinių jaučiamas nerimas nėra nebrandumo mokykloje priežastis, kitaip sakant, tie mokiniai, kurie nėra visiškai pasiruošę mokyklai, nejaučia nerimo.

IŠVADOS

1. Priešmokyklinio amžiaus vaikų subrendimo mokyklai tyrimas atliktas 2 skirtingoms metodikomis (J. Jiraseko modifikuotu A. Kerno testu ir Kontrolinio piešimo stebėjimo metodu). Tyrimo gauti rezultatai leido tiriamuosius suskirstyti į 5 subrendimo lygmenis: labai aukštas, aukštas, vidutinis, žemas, labai žemas. Tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau kaip 70% tirtų vaikų yra visiškai pasiruošę mokytis mokyklose.
2. Nenustatyta mokyklinės brandos skirtumų tarp miesto ir kaimo priešmokyklinėse grupėse ugdomų vaikų.
3. Taikant A. Prichožan projekcinį mokyklinio nerimo testą išskirti 2 mokyklinio nerimo lygmenys: saikingas mokyklinis nerimas ir padidėjęs mokyklinis nerimas. Daugumai tirtų priešmokyklinės grupės vaikų buvo būdingas saikingas mokyklinis nerimas, 23 % tiriamųjų pasižymėjo padidėjusiu mokykliniu nerimu. Tiek berniukai, tiek mergaitės labiau nerimavo dėl santykių su draugais. Berniukams buvo būdingesnis nerimas dėl santykių su suaugusiais (tėvais, pedagogais).
4. Tyrimo duomenys parodė, kad daugiausia nerimo visiems vaikams sukėlė 3, 5, 8, ir 9-o paveikslėlių situacijos.
5. Įvertinus priešmokyklinio amžiaus vaikų ir tėvų santykius šeimoje, išskirti trys auklėjimo stiliai: demokratinis, liberalusis, autoritarinis.
6. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dažniausiai tėvai auklėja vaikus demokratinio auklėjimo stiliumi. Tai reiškia, kad jų namuose auklėjimas yra pagrįstas dideliu emociniu artumu vaikui, jų šiltais tarpusavio santykiais. Gauti duomenys atskleidžia, jog labai mažas procentas tėvų vaikus auklėja pagal autoritarinį auklėjimo stilių, todėl galima sakyti, jog šiuolaikiniai tėveliai vaikams suteikia daugiau laisvės veikti, skiriama jiems daugiau dėmesio ir meilės.
7. Nenustatyta statistiškai reikšmingų ryšių tarp vaikų subrendimo mokyklai ir mokyklinio nerimo.
8. Ieškant sąsajų tarp brandumo mokyklai, mokyklinio nerimo ir tėvų auklėjimo stilių, nerasta statistiškai reikšmingų koreliacijos ryšių.
9. Dauguma tyrime dalyvavusių tėvų yra patenkinti savo santykiais su vaikais. Tėvų ir vaikų sąveikoje taip pat yra būdingas vaikų priėmimas, auklėjimo nuoseklumas. Nerimo dėl vaiko skalės vidurkis yra mažiausias palyginus su kitomis skalėmis. Taip pat išryškėjo, jog dalyvavusioms

šeimoms nėra būdinga auklėjimo priešprieša. Daugiau nei pusės tyrime dalyvavusių tėvų auklėjime pasireiškia griežtumas, kontrolė.

REKOMENDACIJOS

Pedagogams:

1. Pedagogams neturėtų kelti šiek tiek padidėjęs mokinių nerimas. Nežymus nerimas netgi reikalingas asmenybės saviraiškai, mokymosi tikslų kėlimui ir įgyvendinimui.
2. Priešmokyklinio ugdymo pedagogams, darželio bendruomenei derėtų paruošti vaiką būsimam mokinio vaidmeniui.
3. Patartina, kad būsimieji ugdytiniai (jų tėvai) prieš porą savaitių iki mokyklos lankymo gautų laišką, kuriame būtų parašyta, kaip jų laukiama, norima susipažinti, susidraugauti. (Laiškas kels vaikui smalsumą, tikėjimą, kad mokykloje bus gera įdomu, sutiks savo bendraamžių, kurie taps jo draugais).
4. Padėti vaikui suvaidinti, nupiešti tas baugias situacijas, dėl kurių vaikai bijo nerimauja, organizuoti vaidmeninius žaidimus mokykline tema, leisti suprasti, kad nerimas nėra nenormalus reiškinys.
5. Paaiškinti, kad nemalonumai, sunkumai mokykloje neišvengiami, ir leisti vaikui pajusti, jog jis galės su jais susidoroti.
6. Sudaryti galimybę vaikui matyti saugius ir laimingus kitus tose situacijose, kurios jam kelia baimę ir nerimą.
7. Supažindinti vaikus su mokykla. Artimesnė pažintis su mokytojais kai kuriems vaikams padėtų įveikti mokyklos baimę.

Tėvams:

1. Būtina išsiaiškinti mokyklos baimės priežastis, jei vaikas nenori eiti į mokyklą.
2. Kai vaikas bijo ar nerimauja, tėvams svarbu neparodyti, kad patys jaudinasi, nes tik ramus elgesys padeda vaikui nusiraminti.
3. Būtina nerimo įveikimo sąlyga – išugdytas vaiko savęs priėmimas, teigiamas savęs vertinimas.
4. Vaikas lengviau atsikratys nerimo, jei bus nuolat mokomas bendrauti su žmonėmis ir daiktais, kurie jam sukelia baimę.
5. Svarbu, kad tėvai skiepytų teigiamas mintis apie mokyklą ir apie tai kalbėtų su vaiku.
6. Padidėjusiu nerimo lygiu pasižymintiems vaikams gali būti teikiama psichologo, psichoterapeuto pagalba: (atsipalaidavimo pratimų mokymas: relaksacijos pratybės kurios sumažina nerimo

intensyvumą, kadangi kūnui ir protui sunku vienu metu būti atsipalaidavusiam ir nerimauti pokalbiai).

7.Padidėjusiam nerimui mažinti galima pasinaudoti D.Greenberger ir Ch.A.Padesky (2000) nurodytais būdais:

- Vaizduotės metodas, kuris padeda išmokti atsipalaiduoti ir suvaldyti nerimą.Tai aktyvus įsivaizdavimas ramių, atsipalaidavimą suteikiančių vaizdų.
- Dėmesio atitraukimas.Apėmus nerimui dėmesys sutelkiamas į su nerimu susijusius fizinius pojūčius ar mintis.Pasinėrus į kitokią veiklą ar mintis sumažėja ir visai išnyksta nerimo simptomai.

LITERATŪRA

1. Augis R. (1988). Jaunesniųjų moksleivių nerimastingumas ir jų elgesio ypatumai //Psichologija, 8, p.134-144.
2. Aksamitaitė K. (2007). Padėkite: mano vaikas nenori į mokyklą!. [Žiūrėta 2008-01-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.blogas.lt/mirage/363562/>>
3. Bagdonas A. (2006). Mokyklos baimės raiška ir jos įveikimo edukaciniai veiksniai // Pedagogika, 84, p.77-81.
4. Bajoriūnas Z. (1997). Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara.
5. Bajoriūnas Z. (1995). *Vaikų auklėjimo šeimoje specifika* // Pedagogika 31, p. 105 – 117.
6. Bajoriūnas Z. (1994). Familistikos pagrindai. (Edukologinis aspektas). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Beresnevičienė D., Kanienė L. Tėvų ir vaikų sąveikos įtaka vaikų savivertei // Ugdymo psichologija, 6 (1), p.11-20.
8. Beresnevičienė D., Markovienė M., Eidukevičius E., Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimas, psichologinė savijauta mokykloje bei mokyklinis nerimastingumas // Ugdymo psichologija, 2(2), p.19-19
9. Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa (2002). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
10. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara.
11. Brophy J.E. (1977). Child development and socialization // Science Research Associates, p.282-287.
12. Campbell R. (1996). Kaip iš tikrųjų mylėti savo vaiką. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
13. Cirtautienė L. Vaiko pasaulis. [Žiūrėta 2008-01-14]. Prieiga per internetą: <http://www.pkg.lt/ugdymo_„įstaigoms/straipsniai/vaiko_pasaulis/>
14. Chomentauskienė R. (1993). Vaikas bijo. Padėkite savo vaikui atsikratyti baimės ir nerimo // . Psichologija tau, 4, p.14-16.
15. Clarkson M. (2005). Kaip įveikti baimes. Vilnius: Alma littera.
16. Čiubrinskienė R., Nasvytienė, D. (1992). Vaiko baimė iš arti // Psichologija tau, 2, p.2-5.
17. Furst M. (1998). Psichologija. Vilnius: Lumen.
18. Freud S. (1999). Psichoanalizės įvadas. Paskaitos. Vilnius: Vaga.

19. Fisher B., Allen R. Ir Kt. (1996). The relationship between anxiety and problem –solving skills in children with and without learning disabilities//Journal of Disabilities, 29 (4), p.439-446
20. Gražienė V. (2002). Priešmokyklinio ugdymo pakopa ir pedagogo kompetencijų plėtra// Pedagogika, Nr.60, p.118-121.
21. Gage N.L. Berliner D.C. (1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alma Littera.
22. Ginott H.G. (1999). Tarp tėvų ir vaiko. Vilnius: Via Recta.
23. Grigaitė B. (1998). Vaikų brandumo mokyklai klausimai//Lietuvos psichologija amžių sandūroje: konferencijos, skirtos A. Gučo 90m., medžiaga. Vilnius.
24. Greenberger D., Padesky C.A. (2000). Nuotaika paklūsta protui. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
25. Glebuviene V., Grigaitė B., Monkevičienė O. (2002). Lietuvos vaikų brandumas mokyklai: tyrimas ir problemos. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
26. Gučas A. (1990). Vaiko ir paauglio psichologija. Kaunas: Šviesa.
27. Ikimokyklinukas (1984). Kaunas: Šviesa.
28. Kutkienė L. (2000). Vaikų mokyklinio nerimo aktualijos ir mokytojų rengimas :III tarptautinė mokslinė konferencija. Vilnius. P.152-154.
29. Kognityvinės vaiko raidos tyrimo užduotys. (2004). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
30. Laužikas J. (1993). Pedagoginiai raštai: pedagogikos klasika. Kaunas: Šviesa.
31. Liepuonius A. (1998). Psichologiniai auklėjimo stiliai / Švietimo naujovės, 5, p.24-25
32. Liniauskaitė A., Valeckaitė D. (2002). Vaiko mokyklinio brandumo įvertinimo galimybių problema // Pedagogika. 57, p.81-86.
33. Lukoševičius A., Petružienė S. (2001). Priešmokyklinio amžiaus vaikų vystymosi ypatumai// Pedagogika. 53, p.77-81.
34. Jankauskienė L., Monkevičienė O., Šeibokienė G. (2002). Priešmokyklinis ugdymas (straipsnių rinkinys). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
35. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis. |
36. Juodaitytė A. (2005). Šiuolaikinio ugdymo neopedocentristinė refleksija: diskursas ir pedagoginio mąstymo rekonstrukcijos. //mokytojų ugdymas ,3, p.136-143.
37. Martišauskienė E. (2004). Mokyklinio nerimo ir dvasinės sklaidos paralelė paauglystėje//Ugdymo psichologija, 11-12, p.163-168,
38. Matulienė G. (1997). Šeimos psichologija. Kaunas: Technologija.
39. Марковская И.М. (2000) . Тренинг взаимодействия родителей с детьми. Санкт –

Peterburg: Izdateljstvo "Reč", s. 43-46.

40. Nasvytienė D. (2005). Vaiko elgesio ir emocinės problemos : kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
41. Nitsch C. (2000). Netrukus viskas bus gerai. Vilnius: Presvika.
42. Psichologijos žodynas (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
43. Pikūnas J., Palujanskienė A. (2000). Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
44. Pileckaitė –Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). Vystymosi psichologija: Vaikystė. Vilniaus pedagoginis universitetas.
45. Pečkauskaitė M.-Šatrijos Ragana (1998). Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918-1940m. Antologija. T 3. Vilnius: Mintis.
46. Pircas M., Minzel B., Vimeris H. (1990). Ką turi žinoti tėvai. Kaunas: Šviesa.
47. Прихожан А.М. (2000). Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. Москва: Издательство НПО "МОДЭК", с. 264-289.
48. Практикум по возрастной психологии (2002) \ Под ред. Л.А. Головей, Е.Ф. Рыбалко. Санкт – Петербург: Речь.
49. Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis ir idėjos, respublikinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga, 2003m. balandžio 11d./ sudarė Edita Minkuvienė: Šiaulių Gytarių pagrindinė mokykla.
50. Rajeckas V. (2002). Ugdymo tikslai ir uždaviniai. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
51. Ramanauskienė T. (2005). Vaikų baimės – norma ir matologija? [žiūrėta 2007 -12-21]. Prieiga per internetą : <<http://www.psichika.lt.htm>.
52. Strauss J., Birmaker B. ir kt Anxiety Disorders in Suicidal Youth [žiūrėta 2007 -12-21]. Prieiga per internetą : <<http://www.search.epnet.com/login.aspx?direct=&AuthType=cookie,ip,url>.
53. Sturlienė N. (1995). Kontrolinio piešimo stebėjimo panaudojimo galimybės. Psichologinė pagalba mokyklai. Konferencijos medžiaga. Vilnius. Birželio 2-6d.
54. Šilėnienė B., Malinauskienė D., Šaparnytė E. (2004). Pirmokų adaptacijos mokykloje tyrimų rezultatų apžvalga. Prioritetinės Šiaulių miesto vaikų ekologijos strategijos kryptys: mokslinė-metodinė konferencija. P. 4-23. Šiauliai: Lucilijus.
55. Trimakas K. A. (1997). Asmenybės raida gyvenime. Kaunas : Marijonų talkininkų centro I-kla,
56. Trinkūnienė J. (2000). Baimės šaknys// Tavo vaikas, Nr.10, p.38-39.
56. Vaitoškienė L. (1999). Baimės akys didelės// Tavo vaikas, Nr.12, p.42-44.

57. Vaikų brandumas mokyklai. (1996). Vilnius: Vilnius LR švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
58. Vaikų psichologinis konsultavimas (1999). Vilnius : Presvika.
59. Vaikų brandumo mokyklai vertinimo metodika (2005). Vilnius: Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
60. Vaitkevičius R., Saudargienė A. (2006). Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose: mokomoji mokomoji knyga. Kaunas : Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
61. Vydūnas (1996). Lietuvos pedagogikos istorijos chrestomatija. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
62. Zambacevičienė E.P. (2004). Sutrikusio intelekto vyresniųjų paauglių nerimo apraiškos. Šiauliai: Šiaulių universitetas .
63. Žukauskienė R., Kratavičienė R., Zlatkutė V., (2000). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų adaptacijos sunkumai. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: VII tarptautinė mokslinė konferencija, p.274-280. Vilnius : VPU.
64. Žiulytė R., Jusevičienė L. (1995). Kontrolinio piešimo metodikos taikymas. Psichologinė pagalba mokyklai. Konferencijos medžiaga. Vilnius. Birželio 26-27d.
65. Žukauskienė R. (1996). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.
66. Žukauskienė R. (2002). Raidos psichlogija. Vilnius: Margi raštai